

81.773

B. BOROJEVIĆ

O MORALNOM VASPITANJU U ARMIJI

MALA VOJNA BIBLIOTEKA

81.773

CV/9.12.

✓

Pukovnik BRANKO BOROJEVIĆ

MORALNO VASPITANJE U ARMII

16

BEOGRAD

1954

UREĐIVAČKI ODBOR »MALE VOJNE BIBLIOTEKE«

General-potpukovnik *Janković Blažo*, general-major *Urošević Sredoje*, general-major *Kolb Vekoslav*, general-major *Popović Branko*, general-major *Đukanović Drago*, pukovnik *Srzentić Špiro*, kapetan I klase *Đurašinović Radomir* (zastupa odgovornog urednika)

UMJESTO PREDGOVORA

Besprimjeran moral i visoka politička svijest — to su bila nepobjediva oružja u rukama naših partizanskih odreda i naše Narodnooslobodilačke vojske u velikoj epoheji 1941—1945 godine. Nikakva tehnika i naoružanje nisu mogli zamjeniti ili nadomjestiti ove vrline koje su tako obilato krasile naše borce i starještine za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata i Narodne revolucije. U prvom periodu rata to su, uostalom, i bila naša jedina oružja. Sa njima smo osvajali tehniku i naoružanje za nove jedinice, nove brigade i divizije.

Danas, kada već imamo izgrađenu modernu Armiju i kada se nalazimo u takozvanom mirnom periodu života oružanih snaga opet su ova dva faktora osnova bez koje ne bi mogli ići dalje, naprijed. Oni su osnova budućeg razvoja Armije u miru i nepobjedivosti u ratu.

Samo tako možemo razumjeti svu onu izuzetnu važnost koju su pokazivali, i koju pokazuju, naše partisko i vojno rukovodstvo ovim elementima u životu naše Armije, kako u nastavnim programima, tako i kroz organizaciju, formaciju i kadrovsku politiku.

Bogata iskustva Komunističke partije Jugoslavije na podizanju političke svijesti radnih ljudi, njena moralna čistota, njena revolucionarna prošlost i sadašnjost, principi na kojima je izgrađivala borce i revolucionere — sve

je to bilo nepogrešiv i oproban put koji je utro trasu kojom smo krenuli u stvaranju Armije i kojom krećemo danas u učvršćenju njene monolitnosti i moralno-političkog jedinstva.

Dosadašnji razvoj Armije i uspjesi koji su postignuti u socijalističkoj izgradnji zemlje i njenih oružanih snaga omogućili su korjenite izmjene u organizaciji uvođenjem jednostarještva u svim stepenima komandovanja. To je bilo moguće samo zahvaljujući ogromnim uspjesima u izgradnji Armije i njenom moralno-političkom jedinstvu.

Međutim, ovom izmjenom rad na moralno-političkom vaspitanju dobio je još više na svom značaju. On je postao značajni i prvorazredni sektor djelovanja svakog pojedinog starještine bez izuzetka, od komandira odjeljena i voda do komandanta najviše združene jedinice.

OTMAR KREAČIĆ
General-potpukovnik

Predgovor

Odlučio sam se da posebno pišem o moralnom vaspitanju zbog važnosti koju ono ima za izgradnju Armije. Na to me je potstakao i praktičan rad, jer sam jedan među stotinama starešina u našoj Armiji koji od njenog stvaranja do danas rade na političkom i prosvetnom uzdizanju i izgradnji borbenog morala njenog sastava. Svi smo mi u tome stekli bogata iskustva, a veliki rezultati u prevaspitavanju boraca u toku prošlog rata i posle njega pokazuju da smo znali pravilno postavljati vaspitne ciljeve i nalaziti pogodne metode da ih ostvarimo.

Mnogo toga o čemu se raspravlja u nauci o vaspitanju mi primenjujemo u našoj praksi — jer smo to saznavali kroz teoriju i praksu naše revolucije i učili se veštini rada s masama od naših starijih političkih rukovodilaca. U odnosu na rad u Armiji — moralo se i ovde kao i u drugim oblastima samostalno krčiti puteve, pošto izgrađujemo revolucionarnu armiju i socijalistički moral u njoj, nemajući za to odgovarajućeg uzora. Ali, razume se, koliko je važno ceniti tu našu praksu kao siguran oslonac u radu, toliko je nužno proveravati je prema pozitivnim iskustvima nauke o vaspitanju koja jedino mogu da je obogate. Zbog svega toga prilično je delikatno i za naše pedagoge, a još više za nas praktične radnike u vojsci, znati kritički odabirati ta pozitivna iskustva i stvaralački ih da-

lje razvijati. Otuda mislim da je korisno svako nastojanje da se nešto uradi u ovom pravcu i u Armiji, pa makar ono za sada bilo samo pokušaj tretiranja ovih pitanja.

Ne mislim da moralno vaspitanje treba u našoj vojski postaviti kao neki odvojeni sektor rada. Ali, s obzirom da ova strana vaspitanja ima ogromnu važnost, pošto se radi o neposrednom izgrađivanju osobina, karaktera i navika koje treba da poseduje čovek socijalizma, potrebno je i posebno razraditi ciljeve i metode ovog vaspitanja. Što postaju očiglednije izvesne specifičnosti metoda i sredstava neposrednog moralnog vaspitanja, time će se ono moći bolje preplesti i jedinstvenije sprovoditi i kroz vojnu obuku, politički i prosvetni rad, kroz odnose i dnevni život trupa. Ono može dati ovom obučavanju samo potpuniju sadržinu. U tom cilju je i kroz ovaj rad jedino govoreno o moralnom vaspitanju u Armiji.

Kroz tekst sam namerno upotrebio nešto više navoda, misli, i izreka nekih pedagoških radnika i vojnih pisaca, bilo da ilustrujem nama protivna ili istovetna mišljenja. Iako suvišno citiranje nije uvek dobar znak za autora, nameri mi je bila da privučem pažnju naših mlađih drugova na činjenicu da je o moralnom vaspitanju vojske mnogo pisano i da se raspravlja sve više. Možda će to nekim dati potsticaja da studioznije priđu proučavanju pedagogije i psihologije, jer je to inače nužno za svakog vaspitača. Ukoliko ova knjižica posluži bar kao potsticaj, onda bi se ispunila svrha zbog koje je napisana.

Beograd, 1 septembra 1953 godine.

P i s a c

PRVA GLAVA

Armija i moral

**O IZGRADNJI
MORALNOG
FAKTORA
U VOJSKAMA**

Oduvek je čovek preτstavljao najvažniji činilac u ratu a vrednost vojske cjenjena je prema moralu njenih trupa. Odlučujuća uloga čoveka potvrdila se

i u Drugom svetskom ratu, a naročito u našem oslobođilačkom i revolucionarnom ratu koji je, više nego ijedan dosada, pokazao svu vrednost čoveka koji je goloruk ustao protiv moderno naoružanog okupatora i vešt rukovođen uspeo da stvori novu regularnu vojsku i oslobodi svoju zemlju. Ova uloga čoveka postaje sve veća što se više usavršava ratna tehnika, što totalniji postaje rat u kome učestvuje ceo narod i što nemogućnije postaje rešiti pobedu u nekoliko bitaka. Čovek je taj koji bilo na frontu ili u pozadini rukuje tom tehnikom, trpi njena uništavajuća dejstva i izdržava dugotrajan rat pun promenljivih obrta, nastupanja i povlačenja, победа i poraza. Mašina zamenuje čoveka u jednim radnjama, ali ga istovremeno mnogo više upreže u drugima. Otuda se već danas počinju ispravljati neki koji su smatrali da čovek — borac gubi odlučujuću ulogu u ratu pripisujući ovu ratnoj tehnici, atomskoj i hidrogenskoj bombi. U tom pogledu su zanimljive kritike ovakvih teorija čak i od strane nekih

vojnih i državnih rukovodilaca u SAD¹). Dovoljno je makar i površno pogledati na organizaciono tehničke i političke pripreme savremenih država, pa da se vidi da svu pažnju poklanjaju problemu kako ojačati borbeni moral naroda i vojske i pripremiti ih za budući rat. Ponovo se potvrđuje pravilo da snaga jedne vojske ne leži toliko u njenom broju i tehnici koliko u kvalitetu njenih vojnika i starešina i borbenom jedinstvu naroda.

Zbog toga se u savremenim armijama velika pažnja poklanja ne samo vojnom obučavanju trupa, nego i njihovom moralnom i političkom vaspitanju. Radi se na razvijanju svesti vojske o svojim zadacima i o izgrađivanju kod nje onih moralnih svojstava koja su neophodna za veću borbenost. Nije bez razloga što se i u vojskama ranijih vremena o tome mnogo vodilo računa, jer se zna da pobedu može odneti samo ona vojska koja ima mnogo snažniji moral od protivničke. Ove činjenice nisu prenebrezgavali ni Spartanci, niti su zanemarene kod najamničkih vojski, a zna se kako je Napoleon visoko cenio ulogu morala. Svuda se po pravilu težilo razvijanju bar osnovnih vrlina: vernosti, hrabrosti i disciplinovanosti vojske.

Potreba za tim naročito se povećala kad su razbijeni okviri najamničkih vojski i kad su se stvorile masovne armije u kojima su bili obavezni da služe svi slojevi društva. Društveno-ekonomski promene menjale su i unutrašnje odnose i organizaciju same vojske. Te su promene uticale na izmenu morala vojske i naroda kojima se nije moglo više vladati zaostalim metodama mučenja, ot-

¹) Pukovnik SLA Maršal napada ovakva shvatanja rečima: »Da su oni te pojave (reč je o ulozi nove tehnike) barem bolje proučili, došli bi do zaključka da je prava upotreba ratnih mašina bila upravo u tome što se povećala potreba za mobilisanjem ljudstva i to u meri koja je prevazišla sve što je do tada bilo poznato« — »Ljudi protiv vatre«, 1951, str. 14. Izdanje »Male vojne biblioteke« VIZ »Vojno delo«.

seanja ušiju i nosa, batinom i sl.²⁾). A kako su ratovi sve više uvlačili mase, tako je moralno-političko vaspitanje vojske postajalo istovremeno i stvar vaspitanja celog naroda. Usled toga je buržoazija morala sve više pokazivati svoje interese kao opštenarodne i celom društву nametati svoju ideologiju kroz škole, crkve, nauku, filozofiju i kulturu.

Što su se više zaoštravale unutrašnje protivrečnosti u kapitalizmu, vladajućoj klasi bilo je sve teže da ostvaraće vaspitanje tako masovne armije. U sklopu opštih protivrečnosti društva buržoazija je upala i u jednu specifičnu protivrečnost u odnosu na vojsku. Želela je čisto klasnu armiju, ali je, s druge strane, čitav razvoj kapitalizma uvlačio u ratove ceo narod, te su armije morale biti sastavljene i od proletarijata, a u nekim zemljama i od porobljenih i kolonijalnih naroda. Da bi takva armija mogla biti siguran oslonac vladajućoj klasi, ona je morala obezbediti bar siguran oficirski kadar, regrutujući ga iz svojih redova a ostalu vojsku svestrano odvojiti od društva, izolujući je od klasnih i političkih borbi u njemu³⁾.

Odvajanju vojske od društva donekle je pogodovao i specifičan karakter vojne organizacije sa čvrsto postavljenim hijerarhiskim sistemom i odnosima potčinjenosti, sa kasarnskim i logorskim režimom i sa podređivanjem čitave delatnosti vojnog obučavanju. Samo po sebi ovo odvaja ljudе od njihove porodične sredine i stavlja svakog vojnika u jednakе uslove bez obzira na imovinske

²⁾ Engels — »Napoleon je unapredio nov način borbe, jer je Francuska revolucija izmenila osobine vojnika« — Antidiring.

Većina vojskovođa i vojnih pisaca posle Francuske revolucije osuđivali su neke metode Fridriha Velikog kao zastarele, ističući da je prošlo vreme kada može dati rezultata njegov metod da se vojnik treba bojati batine i starešine više nego neprijateljskog kuršuma.

³⁾ Pukovnik Lebaud: »Današnji ljudi i partije ne postoje za nas koji hoćemo da vidimo samo večnu Francusku« — »Education moral du soldat de demain«, str. 165.

razlike i političku pripadnost. Pored toga, u svakoj vojsci postoji čitav sistem sredstava prinude, koja se često mogu i sa manje obzira primenjivati u vojsci nego u društvu. Ovo je omogućilo vladajućoj klasi da mnogo otvorenije, ponekad bez maske i okolišenja, sprovodi svoju ideologiju i politiku u vaspitanju vojske. Zato se sva pozadina ciljeva jedne vladajuće klase može najbolje sagledati kroz karakter moralnog i političkog vaspitanja koje ona sprovodi u vojsci.

Moramo istaći da i savremena socijalistička armija ima izgrađen i hijerarhiski sistem, kasarnu i određen rok službe u kadru, jer se teritorijalno-miliciski sistem, kome se težilo u SSSR-u nekoliko godina posle Oktobarske revolucije, nije opravdao. Ali, kako ćemo kasnije videti, socijalistički poredak nema potrebe da izoluje vojsku od društva niti da krije svoje metode i ciljeve u vaspitanju vojske. Buržoazija naprotiv govori o apolitičnosti vojske, a istovremeno radi na njenom političkom vaspitanju. Tako su sve do skorih dana razni vojni pisci izbegavali da govore o političkom vaspitanju vojske, a pisali su samo o moralnom vaspitanju. Propovedali su razne teorije o većnim moralnim načelima »svetog prava svojine«, »o siromaštvu kao prirodnom stanju većine ljudi«, o tome da je »vladar prirodna glava velike familije naroda«, da je dužnost vojnika »umreti za nepobitnu božju promisao«. Ne treba mnogo pa da se vidi da je ovo nevešta maska za otvoreno ispovedanje željenih političkih ciljeva. Religija je bila za to najpogodniji oblik, a u vaspitanju vojske nismo se služilo kao lekom za sve. U bivšoj jugoslovenskoj vojsci preko religije se vaspitavao kod vojnika, a i u Vojnoj akademiji, fatalizam i trpljenje postojećih nepravdi kao bogomdanog stanja s kojim se treba pomiriti jer je to volja više sile.⁴⁾ Slično je upućivao i italijanski vojni pisac

⁴⁾ Đorđe Lazin: »U najtežim svojim časovima, kada ga snalaze najveći gubici i najteži udari sudbine, naš čovek sa sela

pukovnik Korzi: »Tvrdo verovanje u sudbinu i predodređenje koje se obično naziva fanatizmom, treba da se smatra kao jedan od najdragocenijih pomoćnika za disciplinu, kao osećaj koji fatalno vodi preziranju opasnosti.«⁵⁾ To je i sprovođenje političkog uticaja, ali ne u cilju prosvećivanja vojske, nego za potpuno zaglupljivanje njenog sastava.

Dalje pogodno rešenje nalazilo se u raspaljivanju nacionalnog egoizma, teorijama o prvenstvu svoje nacije nad drugima, o višoj vrednosti svoje rase, poput nemačkih ideologa od Fiheta do Hitlera. A da bi se opravdala imperijalistička politika, vladajući su se služili lažima i obmanom naroda i vojske i izvrtanjem naučnih i istorijskih istina. Širile su se teorije o ratu kao prirodnom zakonu održanja ljudi, kao korisnom i nužnom sredstvu za pročišćavanje nacije od »slabih i nedostojnih«. To je našlo najveću primenu kod fašista u Nemačkoj i Italiji. I u staroj srpskoj vojsci ovakve rasističke i militarističke ideje razvijale su pojedine oficirske klike. Tako je, naprimjer, inače zasluzni vojskovođa, tada pukovnik Bojović, pišući 1907 godine o borbi za opstanak, rekao i ovo: »Rat je potreban da popravi ono što se u miru iskvare...«⁶⁾

U suštini su sve ove teorije značile političko vaspitanje vojske i naroda. Razume se da one nisu bile dovoljne, jer je rastao revolucionarni radnički pokret sa svojom ideologijom i pogledima na život. Zbog toga je buržoazija nastojala silom da uguši taj pokret i onemogući njegov

---

se miri i teši time da je to volja te više sile. »Bog dao — bog uzeo« je izraz tog mirenja sa sudbinom. Isto tako naš čovek sa sela živi u uverenju da pitanje njegove smrti takođe zavisi od volje te više sile. »Nema smrti bez suđena dana...«. To uverenje i to gledanje na pitanje života i smrti treba kod našeg čoveka razumno podržavati...« — Vojna pedagogija, 1938—39, Beograd, str. 11.

⁵⁾ Pukovnik Karlo Korzi — Moralno vaspitanje vojnika, 1907, str. 135.

⁶⁾ Pukovnik Petar Bojović — Vaspitanje vojnika, 1907, str. 9.

uticaj. No činjenice pokazuju da je on na čitavo društvo ispoljavao sve moćnije dejstvo. I u novije vreme skoro postaje pravilo da ona vladajuća klasa koja se upušta u imperijalistički rat ukida postojeća politička prava građana, zabranjuje radničke partije, fašizira i militarizira čitavu zemlju, zatvara svoje granice i izoluje je od ostatog sveta. Ona tako teži da nametne društvu gotovo vojnički režim kako bi sa manje potresa ostvarivala svoje ciljeve. Dovoljni su primeri fašističkih zemalja, a i najnovije militarističke tendencije u svetu posle Drugog svetskog rata. Nužne posledice militarizma su kršenje načela pravde i moralnosti koje je ljudsko društvo stvorilo kao opštu tekovinu i podređivanje istih svojim političkim mahinacijama i osvajačkim planovima.

Kao još jedno sredstvo vaspitanja bilo je i razvijanje najnižih nagona i strasti vojske za razaranjem, pljačkom i ubijanjem. Ne radi se samo o obećanju plena koga treba dobiti od neprijatelja, niti o traženju čuturice pred borbu⁷). To je sve bezazленo prema zločinačkom »vjeruju« Hitlera u kome se od vojske zahteva: »Izjutra, danju i noću, uvek misli o fireru, neka te druge misli ne more, znaj, on misli i radi za tebe... Ti nemaš srca i nerava, u ratu oni nisu ni potrebni. Uništi u sebi žalost i saosećanje... ubijaj (na drugom mestu se kaže — sve od reda i staro i mlado) time ćeš se spasti, obezbediti budućnost svoje porodice i proslavićeš se za večita vremena«. Ovakvim vaspitanjem nije se izgrađivao čovek kao društveno biće nego nakaza i robot za uništavanje ljudskih života. Novija istorija nije poznavala ovakav primer zločinačkog vaspitanja vojske i naroda. Nije ni čudo što se protiv ovih ubica digao čitav svet i konačno ih pobedio.

---

⁷) Pukovnik K. Korzi: »Ako osećate da vam noge klecaju, potražite još jednom čuturicu. To je svetac koji čini čuda bez molitve« — isto.

Danas se, međutim, u nekim zapadnim zemljama, a naročito u Americi, otvoreno govori o potrebi političkog vaspitanja vojske. O tome, naprimer, pukovnik Paul Karavel piše 1947 godine: »Staro shvatanje profesionalne vojničke naobrazbe koje stavlja na stranu političko znanje ne može se više primeniti«. Zato se u savremenim vojskama sprovodi sve intenzivniji politički rad preko starešina, verskih i drugih referenata ili posebnih organa »informacija i vaspitanja« kao u američkoj vojsci. Oni se bave propagandom o ciljevima rata, o prednostima, naprimer, američkog načina života, nasuprot životu u SSSR i raskrinkavanjem njegove ideologije i politike. Sve to govori da se u savremenim armijama mnogo radi na izgradivanju moralnog faktora.

Ali za razliku od obima i ciljeva moralnog vaspitanja u društvu, u kapitalističkim armijama se, baš zbog postojećih klasnih suprotnosti i pretežno imperijalističkih ciljeva rata koje je u suštini teško zamaskirati, moralno-političko vaspitanje mora sužavati uglavnom na razvijanje vernosti, hrabrosti i discipline kao najvažnijih kvaliteta vojske. Po tome su karakteristična shvatanja i nekih američkih vojnih pisaca koji smatraju da vojsku ne treba upoznavati sa opštim i krajnjim ciljevima politike i rata i da će se ona boriti ako joj se ma kakav cilj dade jasno i određeno. Očigledna je neodrzivost ovakvih postavki, a to je ujedno i potvrda ograničenog obima u vaspitanju vojske u kapitalističkim i imperijalističkim zemljama.

Istina, u pojedinim kapitalističkim zemljama je negde više a negde manje sužen obim moralnog i političkog vaspitanja vojske. To zavisi od društveno-ekonomskog uređenja i stepena zaoštrenosti klasnih, a u mnogonacionalnoj državi i nacionalnih suprotnosti. Snaga morala u tim armijama biće tim veća što su te suprotnosti manje izražene. Ali ona će osobito zavisiti od karaktera ratnih

ciljeva koji se u danom momentu postave pred narod i vojsku. Pokazalo se da armije koje su prinudene na pravedan rat za odbranu svoje zemlje imaju jači i trajniji moral od agresora. Ovo pod uslovom da vladajuća klika svojim sistemom vladanja i izdajničkom politikom ne parališe svaki ozbiljan otpor agresoru, kao što je bilo slučajeva u Drugom svetskom ratu.

Moral naroda za otpor agresiji je danas u porastu u čitavom svetu. On je tim veći što rastu snage revolucionarnih pokreta i svest masa. Ratovi nisu danas uslovljeni postojanjem različitih ideologija, čak ni uporednim postojanjem kapitalističkog i socijalističkog poretka, a ni zbog istoriske nužnosti nacionalno-oslobodilačkih pokreta u kolonijama i unutrašnjih potresa u kapitalizmu. To su danas neumitni istoriski procesi koji stiču pravo građanstva u svetu i svojom unutrašnjom snagom sile na promenu kapitalizma i u pravcu socijalističkog razvoja, raznovrsnim putevima i oblicima. Ratovi nastaju iz težnji pojedinih sila da porobe druge narode, iz njihove imperijalističke politike. Dva prošla rata počela su među kapitalističkim zemljama, a socijalizam se probijao sa krvavim i manje krvavim revolucijama za vreme rata, posle njega i između njih. I rat u Koreji je nastao iz sukoba dva imperijalizma, a na štetu i socijalizma i mira. Pokazalo se na primeru Koreje da nepravedan imperijalistički rat može da pomaže i zemlja koja je doživela socijalističku revoluciju, ali je skrenula sa njenog puta. U istoriji takođe ima primera da su i kapitalističke zemlje vodile pravedan rat, kao što je bio slučaj sa Srpskom vojskom u Prvom svetskom ratu, ili sa Finskom, koja je 1939 godine dala vanredan otpor sovjetskoj agresiji, branеći svoju zemlju.

Ne treba da zbumuje činjenica što su neke armije, koje su vodile nepravedne ratove, imale jak borbeni mo-

ral, osobito u periodu kad su nizale prve pobeđe. Nemci su, naprimer, dugi niz godina pripremali i narod i armiju na osvajački rat, a borbeni moral njihove armije dobio je snažan potsticaj u prvim godinama rata zbog lako po- beda nad zemljama, naročito u kojima je vladajuća klasa izdala zemlju gotovo bez otpora. Ali, posle ozbiljnih poraza, Nemačka je konačno izgubila sve što je osvojila. Hitler je mislio da produži rat gerilom, ali gerila može da ima izgleda na uspeh samo u pravednom ratu, jer će onda imati nepresušni izvor u podršci naroda. Hitlerovcima nije pomogla ni propaganda o spasonosnom tajnom oružju, ni zaplašivanje odmazdom saveznika. Moral takve armije konačno se pokazao manje vredan i trajan od borbenog morala onih koje su vodile pravedan rat. Otpornost i moral osvajačke vojske obično brzo slabi kad ona napusti osvojene teritorije, a osobito kad počne gubiti sopstvene. Nasuprot tome, ima vrlo mnogo primera da su vojske koje su vodile pravedan rat i u uslovima gubljenja velikog dela svoje teritorije uporno produžavale borbu do pobeđe.

Razume se da je pitanje uticaja karaktera rata na snagu borbenog morala jedne armije, iako vrlo značajan, ipak samo jedan od elemenata toga morala. Bolje rečeno, on otvara vanredne mogućnosti da zemlje koje ne misle voditi imperijalistički rat što uspešnije grade odbranbenu snagu svoje zemlje i moral svoje vojske.

Usled promena koje su se razvile u SSSR-u, zbog državno-kapitalističkog poretku i svemoći birokratske kaste, nastale su ozbiljne protivrečnosti između masa, birokratije, kao i nacionalne nejednakosti i imperijalistička spoljna politika. Zbog svega toga su nastale i promene u karakteru Sovjetske armije. Stvorio se privilegovani oficirski sloj koji je potreban birokratskoj kasti kao podrška, a vodeći velikorusku politiku, birokratija je taj sloj

regrutovala najviše iz redova »vodećeg ruskog naroda« i tako i u armiji ustrojila poredak neravnopravnosti naroda. Zbog svega ovoga sovjetski vlastodršci imaju danas armiju za zaštitu državno-kapitalističkog poretka, koju ne mogu svestrano vaspitavati, a da se ne posluže sličnim metodama poput buržoazije. Oni je isto tako izoluju od događaja u zemlji i inostranstvu, obmanjuju je lažima o nepogrešivosti vođe, govore o preimcuštvu sovjetskog uređenja i o tobožnjoj zaostalosti i siromaštvu drugih naroda. Oni je nadahnjuju šovinizmom i potcenjivanjem drugih naroda, pripremaju je za tobožnju »oslobodilačku misiju« koju ona treba s oružjem u ruci da sproveđe u drugim zemljama.

Bitno je da se oni služe svim sredstvima da pripreme vojsku za ostvarenje svojih političkih ciljeva. Ta sredstva ne može da prikrije ni revolucionarna frazeologija, ni tobožna kampanja o miru. Zbog svega toga oni ne mogu sprovoditi svestrano moralno i političko vaspitanje vojske koje neće biti oprečno sa moralnim načelima društva.*)

I moral vojske je oblik društvene svesti koji usmerava delatnost njenih pripadnika da se ponašaju u društvu prema određenim pravilima i navikama i da štite društvene interes. Prema tome, on mora biti saobrazan moralu društva čija je armija. A konkretno vaspitanje mora biti usmereno na razvijanje svih karakternih osobina vojnika koje mora da poseduje i svaki napredan građanin. Jedino na tim osnovama je moguće proširiti karakter armije da ona ne bude samo aparat sile, nego i škola svestranog vaspitanja građana. Ali je to jedino moguće u zemlji koja izgrađuje socijalističko društvo i gde postoji vlast radnog naroda, gde je razvijen sistem narod-

*) Pod ovim načelima podrazumevam moral većine — radnih masa.

nog samoupravljanja i gde svaki radni čovek vidi da je on stvarno gospodar svoga rada i da, prema tome, zajednica nije za njega neki apstraktni pojam, već zaštita njegovog izvojevanog prava. U takvoj armiji neće postojati suprotnost između starešina i vojnika, jer ni u zemlji ne postoje suprotnosti među radnim ljudima od kojih su regrutovani. Ako se, sem toga, u toj zemlji vodi efikasna borba protiv birokratskog izrođavanja socijalizma, ako se radi na razvijanju socijalističke demokratije i neotstupno sprovodi politika mira i ravnopravnosti među narodima — lakše je preovladati u takvom društvu razne uticaje svrgнуте klase i starog shvatanja i onemogućiti im da utiću na karakter armije i društvenog poretku. Jedino u takvoj zemlji se može realizovati Marksov zahtev za svestranim vaspitanjem ljudi i postići da vaspitanje vojske bude i po ciljevima i metodama saglasno takvom vaspitanju društva. Takva moralna načela postoje u shvatanju naprednih masa, ali se ona dosledno ostvaruju, koliko znamo, u socijalističkoj Jugoslaviji i njenoj Armiji.

KARAKTER
MORALNOG
POLITICKOG
VASPITANJA
U JNA

U našoj narodnoj armiji izgrađuje se socijalistički moral, nastao uporedo sa revolucionarnom izmenom društveno-ekonomskih odnosa, karaktera vlasti i vojske. Kvalitetno nova sadržina toga morala ima svoje izvore u istoriskim činjenicama kao što su: vođenje pravđnog oslobođilačkog rata; revolucionarne izmene starog poretku i stvaranje nove vlasti; stvaranje bratstva i jedinstva naših naroda; izgradnja nove armije kroz opšteno narodni ustank; rukovođenje borbom od strane Komunističke partije i učvršćenje jedinstva radnih masa. Zato su mase svesno i aktivno učestvovali u oružanoj borbi za takve ciljeve i stvaranje nove socijalističke države. Re-

volucija je sama sobom vaspitavala i prevaspitavala mase u duhu socijalističkog morala, jer je ona, po rečima Marksа, jedina u stanju da učini to brzo i masovno.

Jedinstvo radnih masa u ratu i danas stvorilo je u Armiji jedinstvo starešina i vojnika. Starešinski kadar, regrutovan kroz borbu iz redova najsvesnijih i najhrabrijih radnika, seljaka i narodne inteligencije, može i danas razvijati bliske odnose drugarstva i poverenja prema vojnicima. Zbog toga se naša Armija ne mora odvajati od društva i sužavati obim vaspitanja. Ona je kod nas društvena organizacija, koja nije samo oružana sila, nego i škola obučavanja i vaspitanja građana i za odbranu zemlje u ratu i za stvaralački rad u miru. Stvoreno bratstvo i jedinstvo naših naroda i njegovo dalje produbljavanje obezbeđuju Armiju od unutrašnjih suprotnosti takve vrste. Miroljubiva spoljna politika, ravnopravnost i saradnja sa svim narodima u borbi za mir, opredeljuju postojanje naše Armije jedino za čuvanje i zaštitu nezavisnosti i suvereniteta socijalističke Jugoslavije.

Na tim izvorima stvarani su oblici socijalističkog morala u prvim partizanskim jedinicama, razvijali se i ovlađivali masama sa rastom i pobedom Narodne revolucije i u njenom posleratnom razvoju. Sve to nije išlo stihiski, nego pod idejnim i organizacionim rukovodstvom Komunističke partije, koja je još pre rata vaspitavala i pripremala mase da se bore za naprednije društvo. Lik komuniste kao visoko svesnog borca, neustrašiva i uporna, spremnog da po cenu mučenja i progona istraje do pobjede — postao je opšte poznat i blizak radnim ljudima. Visoka politička svest izražena u patriotizmu, hrabrosti, disciplinovanosti, revolucionarnosti, drugarstvu i istinoljublju, bili su moralni kvaliteti našeg čoveka u ratu.

I danas je zbog toga naša Armija stecište najboljih sinova naroda. Ona nije vojska čije starešine pripadaju

kapitalistima i služe kakvoj dvorskoj kliki. U njoj nema maltretiranja potčinjenih niti im se zabranjuje da politički misle, nema šovinizma, intrigu oko položaja, protekcie u napredovanju i sebičnosti, što je razdiralo bivšu vojsku. U našoj Armiji se ne vrši obmanjivanje verskim i drugim predrasudama, niti se pobuđuju niske strasti vojnika. U njoj se ide za razvijanjem svih moralnih vrlina koje treba da krase svakog građanina socijalističke zemlje. Tu je, dakle, opštedruštveni i vojnički moral u potpunom jedinstvu.

U našem oslobođilačkom ratu su na delu proveravane ove moralne vrednosti. U najtežim danima neprijateljskih ofanziva, izložen gladi i žedi, naš vojnik nije pljačkao ni vršio nasilje, duboko ubeđen da je to sramno, štetno po jedinstvo sa narodom i po konačan ishod borbe. Bilo je primera da su borci jedne proleterske jedinice, posle likvidacije četničkog uporišta, tražili vode i hrane i kada to nisu dobili, produžili su put, ne vršeći nikakvo nasilje. Bilo je slučajeva da su pojedinci koji su stupili u Armiju bili ranije skloni neradu i pijančenju, pa ih je partiski i vojni kolektiv za kratko vreme prevaspitao. To je učinjeno drugarskim i čovečnim postupcima prema njima, objašnjavanjem ciljeva za koje se bore i osobina kakve moraju imati, pokazivanjem primera kako treba raditi, vaspitnom kritikom kolektiva, pohvalama i priznanjem za ono što je dobro učinjeno. Zato su se najhrabriji borci istovremeno odlikovali visokom političkom svešću, disciplinom, poštenjem i skromnošću. Može se reći da su bili hrabri baš zbog toga što su imali takve moralne osobine. Zato je narod u Armiji gledao olicenje svega čestitog i plemenitog.

I naše su jedinice u ovom ratu prelazile granice Jugoslavije. Naš vojnik nije vršio nasilje u Mađarskoj i Austriji, jer je bio pravilno vaspitan, jer je njegova

mržnja bila usmerena samo prema fašističkoj vojsci i ratnim zločincima. I kroz to se proveravao internacionalizam naše Armije kao značajan činilac socijalističkog morala. Nije preterano tvrditi da u Drugom svetskom ratu nije bilo armije tako visokih moralnih kvaliteta kao što je bila naša.

U duhu tih opštih principa vršilo se moralno i političko vaspitanje naše vojske za vreme rata. Čitava sadržina političkog vaspitanja zasnivala se na istini, poštenju i pravednosti. Vojsci su objašnjavani ciljevi i tekovine oslobođilačke borbe, počevši od objašnjavanja nužnosti oružane borbe, njenog revolucionarnog i oslobođilačkog karaktera, bratstva i jedinstva naroda, karaktera nove vlasti i političkih organizacija — pa do demokratskog i socijalističkog karaktera državnog i društvenog uređenja posle rata. Raskrinkavani su okupator i domaći izdajnici, njihova politika i konkretni zločini, suština fašizma i kontrarevolucionarna uloga domaće i strane buržoazije koja je želela povratak na staro. Borci su upoznavani sa ulogom i doprinosom saveznika u borbi protiv fašizma, počevši od popularisanja njihovih pobjeda, do realne i kritičke ocene njihove politike u odnosu na posleratno uređenje. Vojska je prosvećivana naučnim marksističkim pogledima na društvo i njegove kulturne tekovine, a razobličavane su razne predrasude i sujeverje. Razvijana je politička aktivnost vojske u narodu i neumornim radom starešina, vojnih i partiskih kolektiva razvijala se ljubav prema otadžbini, hrabrost, drugarstvo, dostojanstvo i čast kao i mnoge druge osobine.

Dovoljno je samo pogledati ova pitanja, pa da se vidi njihova svestranost i saobraznost naučnim i moralnim načelima. Tim i drugim sredstvima najuspešnije su suzbijani razni poroci panikerstva, sklonosti krađi, pijanstvu i nemoralu. O tim pitanjima se raspravljalo na radnim

sastancima, političkim konferencijama, u pripremama akcija i posle njih. Pogledi i praksa Partije u vaspitanju masa našli su svoju najveću primenu u našoj vojsci u toku rata, a ta iskustva naoružavala su sve vojne i političke starešine u vaspitanju novih boraca. Rezultat toga je bio da je, naprimer, bos i gladan partizan izvlačio iz oslobođenog uporišta obuću i hranu, a da nije za sebe uzimao ništa, ne iz straha, već iz saznanja da to pripada celoj jedinici, iz srama da ne bude prezren kao sebičnjak, iz dubokog uverenja da će njegove starešine povesti brigu o njemu. Po ugledu na svoje drugove, mladi borac držao se hrabro u prvoj akciji, jer je njihov topao prijem, drugarska pomoć i lični primer bio, pored opšte svesti, najjači potsticaj za neustrašivost i vojničku čast, koja mu nije dozvoljavala da bude prezren kao kukavica.

U posleratnom razvoju moralno i političko vaspitanje naše Armije dobilo je još veći značaj, prilagođeno novim uslovima i zadacima. I u njemu je razvijanje političke svesti zadržalo najvažnije mesto. Sistematskim političkim radom razvija se svest pripadnika Armije o karakteru izvojevanih revolucionarnih tekovina i daljim putevima socijalističkog razvitka; razotkrivaju se osvajačke namere i propaganda pojedinih imperijalističkih zemalja; usvajaju se marksistički pogledi na postanak i razvitak društva; objašnjava se karakter ratova i njihovi uzroci, nacionalno pitanje i uloga države i armije u socijalizmu. Vojnici i starešine prate međunarodne događaje i sagleđavaju u tom pravilnost naše politike i ulogu naše zemlje u borbi za ravnopravnost i mir u svetu. Armija i dalje produbljuje svoje jedinstvo sa narodom, koje se, pored ostalog, manifestuje i u aktivnom učešću u političkom i društvenom životu zemlje, u političkom delovanju starešina i vojnika na terenu, učešćem jedinica na važnijim radilištima opštedržavnog značaja, u stalnom kontaktu

jedinica sa pojedinim preduzećima, ustanovama i organima vlasti. Prema tome, karakter moralno-političkog vaspitanja se nije izmenio, jer se nije izmenio ni karakter naše Armije, ni socijalističkog poretka.

Ovo sam izneo prvenstveno zbog toga da bi se uočila razlika u karakteru vaspitanja naše Armije od kapitalističkih i Sovjetske armije. Ne mislim ulaziti u oblast vojnog, političkog obučavanja i prosvećivanja koje se posle rata kod nas razvilo u jedan određeni sistem sa svojim izgrađenim metodima i sredstvima. Za nas je ovde od interesa da razmatramo moralno vaspitanje kao jednu stranu celokupnog rada u vojsci i to koliko postojeće obučavanje ima pravilno postavljene vaspitne ciljeve. Iako u tome postoje velika iskustva, nije svuda zaveden jedan sistematski rad na moralnom vaspitanju u Armiji. Ovo je tim potrebnije naglasiti baš u ovoj situaciji kada je posle ukidanja političkih komesara svaki starešina dobio još veće zadatke ne samo da obuči, nego i da moralno vaspita svoga potčinjenoga. Ne bi bilo pravilno smatrati da će se samo vojnom obukom i kroz savlađivanje političkog programa i informacijama o tekućim događajima postići razvijanje patriotizma, disciplinovanosti, drugarstva itd. Istina, političko vaspitanje, shvaćeno u smislu svakodnevnog političkog uticaja starešina i organizacije komunista na izgrađivanje političke svesti, bilo je i ostaje važno sredstvo izgrađivanja morala naše Armije. Samo ona vojska koja je visoko svesna svojih ciljeva i zadataka, koja je spoznala njihovu nužnost i opravdanost, može graditi i druge osobine snažnog morala. Politička svest je, dakle, u našoj Armiji prvi i najosnovniji moralni činilac, koji mora biti sadržan u svakoj pojedinoj moralnoj osobini koju vojska ima. Međutim, ako bi se usko sprovodio politički rad, to ne bi bilo dovoljno, jer je poznato da vojnik može biti dobro obučen, ali ne i hra-

bar, da može biti obrazovan, ali ne i disciplinovan, da može tumačiti političke događaje, a da usto ne voli naš socijalistički poredak.

Sve to govori da izgrađivanje morala u vojski mora biti predmet mnogo šire postavljenog vaspitanja. A to znači da treba u celini i kroz vojno i političko-prosvetno obučavanje, a i posebno, ostvarivati određen uticaj na razvijanje najvažnijih moralnih vrlina naše Armije. Bilo bi, prema tome, nepravilno izdvajati moralno vaspitanje od celokupnog obučavanja, kao što bi bilo nepravilno zapostavljati ga. To je jedinstvo raznih strana vaspitanja koje se međusobno prepliće, ali i zahteva da se ima jasan cilj u svakoj prilici koje moralne vrline treba prvenstveno graditi. Njih ima mnogo ali, po mome mišljenju, u najvažnije bi se mogle ubrojiti sledeće:

patriotizam, hrabrost, disciplina, revolucionarnost, drugarstvo, dostojanstvo i čast, istinoljublje, skromnost i poštenje, upornost i nepokolebljivost, tačnost, urednost i kulturno ponašanje.

Ako u vojnoj obuci i kroz politički i prosvetni rad budu u centru ovi ciljevi vaspitanja, i ako se oni prema potrebi budu ostvarivali i putem neposrednog moralnog uticanja na ljude — onda će rezultati biti mnogo veći. Zbog toga ću se u daljem izlaganju više zadržati na suštini pojedinih vojničkih vrlina, kao i metoda i sredstava za njihovo razvijanje.

DRUGA GLAVA

Ciljevi vaspitanja

Napred sam istakao neke od najvažnijih elemenata za moral naše Armije, koji ujedno pretstavljaju i neposredne ciljeve celokupnog rada na obučavanju i vaspitanju. Ali moram odmah naglasiti da pored ovih, moralno vaspitanje mora obuhvatati i čitav niz drugih elemenata, počevši od objašnjenja razlika socijalističkog morala prema buržoaskom i izopačenom moralu koji se izgrađuje u SSSR-u, pa do najkonkretnijeg upućivanja starešina i vojnika kako da se odnose prema narodu i svojoj porodici, prema radu i društvenoj imovini, prema naređenju pretpostavljenoga i zakletvi koju su položili. Njih je nužno vaspitavati na likovima komunista i heroja iz rata, na tradiciji svake jedinice, prosvećivati ih, raskrinkavajući razne predrasude, štetne uticaje i navike. To je čitav kompleks mnogobrojnih pitanja koja u odgovarajućim prilikama dobijaju čas veću, čas manju važnost, ali uvek ostaju važna kao sadržaj i cilj za obuku i za neposredni moralni uticaj.

Bilo bi preopširno pisati o svakom pitanju posebno. Zato ću se nešto više zadržati na važnijim vrlinama koje sam napred posebno istakao, a sa ciljem da se sagleda i njihova sadržina i način kako ih razvijati. Odvojeno ra-

spravljanje o pojedinoj vrlini činim samo zbog veće jasnoće, a ne zbog toga da se ona ovako odvojeno obrađuje kroz vaspitanje. To je nemogućno iz prostog razloga, jer, naprimer, nije dobar patriota onaj koji nije spreman da se bori hrabro za svoju otadžbinu, koji nema razvijen osećaj dostojanstva i časti. Sve se vrline međusobno prožimaju i tek takve prezentiraju vrednost, mada su kod pojedinih ljudi jedne više, a druge manje izražene. Toliko je bilo nužno reći da bi se pravilno shvatio ovakav način raspravljanja o njima.

PATRIOTIZAM

Patriotizam znači duboku ljubav prema svojoj socijalističkoj otadžbini, prema svojim narodima i socijalističkom društvenom uređenju, vernost položenoj zakletvi, Ustavu i odanost svom Vrhovnom komandantu — izražen u spremnosti da se žrtvuje za otadžbinu i interes svojih naroda.

Patriotizam počiva na svesti o povezanosti svojih interesa i ličnog opstanka sa zajedničkim, na saznanju o veličini borbi koje su naši narodi vodili kroz istoriju za slobodu, na osećanju obaveza prema datim žrtvama, na poštovanju i čuvanju svetlih tradicija i na volji i spremnosti da se položi i život za nezavisnost i slobodu svojih naroda. S obzirom na ovo, njega treba razvijati i delovanjem na svest, osećanja, volju i navike ljudi, razvijajući kod njih one vrline kojima se odlikuju mnogobrojne patriote u prošlosti i sadašnjosti.

On znači ljubav prema određenoj državi i njenom uređenju. Otuda ima osobitu važnost podizanje političke svesti građana i pripadnika Armije o tekovinama naše Revolucije i karaktera socijalističkog razvitka zemlje, o prednostima vlasti radnika i seljaka nad vlasti kapitalista,

o prednostima republikanskog i federativnog uređenja naše države u kojoj je izgrađeno bratstvo i jedinstvo naroda, o socijalističkom demokratizmu koji se razvija i o njenom položaju i politici u svetu. Jedino razumevanje sadašnjeg karaktera naše socijalističke zemlje može razviti ljubav i privrženost za baš ovaku, socijalističku Jugoslaviju i dati pun sadržaj jugoslovenskom socijalističkom patriotismu. Zbog toga je pravilno da se kroz obučavanje i neposredno vaspitanje ovim pitanjima dade najvidnije mesto. To se kod nas tako i čini.

Međutim, nije dovoljno na ovome ostati, jer su patriotska osećanja naših ljudi zasnovana na dubljim temeljima. Ljubav prema otadžbini razvija se od kolevke pa kroz čitav život čoveka u vidu ljubavi prema svojim roditeljima i rodbini, prema svom kraju i običajima, prema svojim drugovima iz detinjstva. To je osećanje vezanosti za grobove svojih dedova i pradedova i junaka iz prošlosti, to je ponos na oslobođilačke tradicije svoga kraja i celog naroda i njihovu borbu protiv stranih osvajača. To je ljubav prema svome jeziku, narodnoj pesmi i knjizi, spomenicima i simbolima.

Zbog toga, kaže drug Tito:

»Mi volimo svoju zemlju, volimo svoj narod. volimo svaki pedalj svoje zemlje jer je on natopljen krvlju njenih najboljih sinova i spremni smo da branimo taj pedalj zemlje do poslednjeg daha, ma sa koje strane dolazio napad.«

Takva osećanja vezanosti za svoju rodnu grudu postaju dublja, snažnija i trajnija kada su prožeta svešću ljudi o jedinstvu i sudbinskoj povezanosti svih naših naroda i o snazi i vrednosti današnje socijalističke zajednice. Zato drug Tito i zahteva od starešina:

»Učinite da vojnici duboko shvate šta može jedan narod, šta može više malih naroda kad se ujedi-

ne, kad među njima vlada sloga, šta mogu da učine borci koji su svesni svoje zadaće, koji su svesni da brane svoju otadžbinu, svoje domove i tekovine svojih očeva i predaka».

Potrebno je stalno podgrejavati takvu ljubav i takva osećanja, jer ona, osobito kod vojnika, polaze od ovih momenata. O tome treba pričati jednostavno i razumljivo iznoseći primere patriotizma. U takvom radu više će uspeti onaj koji kroz živo opisivanje naših tradicija potstakne patriotska osećanja vojnika i starešina, nego onaj koji samo ukazuje kako treba voleti otadžbinu.

Ljubav prema otadžbini sadrži u sebi i duboku mržnju prema osvajačima uopšte, i prema onima koji ugrožavaju nezavisnost i opstanak naših naroda. Ko duboko ne mrzi neprijatelja taj duboko ne voli svoju otadžbinu. No i na sećanja mržnje treba delovati upoznavanjem vojske sa zločinačkim namerama neprijatelja prema našoj zemlji, sa nasiljem i provokacijama bilo s koje strane dolazile, sa progonima naših građana u inostranstvu, sa pokušajima da se ugrozi opstanak naše zemlje. To treba činiti isto onako intenzivno kao što smo i u ratu raskrinkavali ubistva, pljačku i silovanja što su ih činili okupatori i domaći izdajnici. Samo blagovremeno i svestrano raskrinkavanje svake mahinacije i postupka neprijatelja prema svakom našem narodu učvršćuje njihovo jedinstvo u mržnji prema zajedničkom neprijatelju, bez obzira na nacionalnu i versku pripadnost. Ovo je potrebno zbog toga što neprijatelj nastoji da razjedini naše narode, da oslabi kod njih ljubav za svoju zemlju kako bi ih lakše pokorio.

Ljubav prema otadžbini razvija se kod nas u ljubavi prema svim narodima, a ne u vidu nacionalnog egoizma i šovinističke mržnje. Tamo gde je radni narod na

vlasti takve mržnje nema, jer narod ne može mrzeti druge narode. U tome je sva suština našeg internacionalizma i saradnje sa narodima sveta u borbi za mir i ravnopravnost. Naš internacionalizam dokazan je praktičnim delima saradnje i pomoći drugim narodima u toku rata i posle njega. On ne umanjuje ljubav naših naroda prema svojoj zemlji, jer socijalistički patriotizam i znači u prvom redu ljubav radnih masa i njihove komunističke partije prema svojoj zemlji. Poznato je da onaj ko ne zna voleti svoju zemlju, ne može voleti ni druge narode i nije pravi internacionalista. Mnogi članovi informbiroovskih partija u nezavisnim zemljama napuštaju danas te partije samo zbog toga što su one strane agenture. Za razliku od njih, Savez komunista Jugoslavije je i ranije, a osobito u oslobođilačkom ratu i posle njega, potvrdio svoju privrženost nacionalnim i socijalnim interesima sopstvenih naroda, što mu je omogućilo neraskidivu povezanost sa massama i pobedu u Revoluciji.

Ljubav prema otadžbini znači moralnu obavezu svakog građanina FNRJ. Ta obaveza postoji u shvatanju, običajima i navikama ljudi. Zanimljivo je istaći da su, naprimjer, stotinama godina posle poraza na Kosovu generacije i generacije srpskog naroda vaspitavane u obavezi da svoje rodoljublje ostvare izgonom Turaka i oslobođenjem zemlje. Putem predanja i uz pesmu guslara, kroz porodično i školsko vaspitanje, izgrađivao se patriotizam i junaštvo i razvijala mržnja prema izdajnicima. To znači da se treba oslanjati na takva moralna shvatanja našeg naroda o svojoj obavezi da čuvaju slobodu i nezavisnost otadžbine.

Bezbrojni su primeri patriotskog držanja naših ljudi ispoljeni u toku prošlog rata. Koliko ih je samo, poput srpskog radnika Filipovića, dovikivalo fašistima pred strelljanje: »Živila sloboda! Smrt fašistima! Ubićete mene, ali

ne možete ubiti narode Jugoslavije!« Fašisti su kroz svoje poverljive izveštaje sa strahopoštovanjem pisali o takvom držanju jugoslovenskih patriota, koji su umirali s pesmom na ustima i povicima Titu i slobodi. Koliko je samo bilo borbi i žrtava koje su dale naše jedinice, da iz ruku neprijatelja oslobođene zarobljene ljude i zaštite sela i zbezgove. Ljubav prema otadžbini bila je nešto najvrednije u našem borcu i ona se prenosila i na najmlađe.

Nezaboravan će ostati primer patriotskog držanja dece sa Kozare, mališana od šest do dvanaest godina, koje su ustaše odvele u manastir u Jastrebarsko, posle ofanzive na Kozari 1942 godine. Imali su nameru da ih prevaspitaju u ustaškom duhu. Ošišali su ih, prekrstili i dali im druga imena, terali na molitvu i učili o poglavniku i Hitleru, govorili im o tobožnjim zločinima partizana i zabranili im da spominju kraj odakle su došli. Međutim, kad su deca ostala sama, počela bi u glas pevati partizanske pesme, uzvikivati »Smrt fašizmu« i zvati se svojim imenima. Kaluđerice su one istaknutije uz pomoć ustaša odvodile u obližnju šumu i sekirom ubijale, ali deca nisu prestala da pevaju o partizanima i svojoj Kozari. Konačno su ih partizanske jedinice iz Korduna oslobođile, a mališani su ushićeni i radosni na putu za svoju Kozaru svakome pričali kako se nisu pokorili.

Slično su držanje, šest godina kasnije, pokazali naši mališani koji su se zatekli 1948 godine u Čehoslovačkoj i SSSR-u. Oni nisu hteli da se odreknu svoje zemlje i Tita i u lice policije uzvikivali su: »Živeo Tito! Hoćemo povratak u našu Jugoslaviju!« Pravili su barikade i štrajkovali glađu i prekidom rada sve dok nisu pušteni. Ugledali su se na stotine svojih starijih drugova oficira koji su u to vreme bili na školovanju u SSSR-u i koji se nisu odrekli svoje zemlje i date zakletve, uprkos laskavim obećanjima o položajima i karijeri, pritiscima i saslušanjima NKVD.

Svi su oni odgovarali: »Mi smo sinovi naroda socijalističke Jugoslavije, delićemo njihovu sudbinu, hoćemo povratak u svoju zemlju«. Vredan je da se istakne i primer jednog kapetana kome je prilikom boravka u Americi njezina tetka ponudila veliko nasledstvo da ostane kod nje i da je dohrani do smrti. Naš kapetan je odgovorio »Da mi dadeš celu Ameriku, svoje zemlje ne napuštam« i prekinuo sve veze s njom. Koliko bi se samo moglo navesti najsvežijih primera patriotskog držanja naših graničara, koji svojom krvlju pokazuju koliko vole svoju otadžbinu.

Na stotinama sličnih primera starešine treba da vaspitavaju svoje vojниke. Kako smo videli, nije dovoljno samo objašnjavati tekuća politička pitanja, nego kroz razgovore, iznošenjem ovakvih primera, kroz opise tradicije, bogatstva i lepote naše zemlje, običaja i načina života u pojedinim krajevima, čitanjem narodne pesme i patriotiske književnosti, putem improvizacije bitaka i marševa iz revolucionarne epopeje 1941 — 1945 godine, kroz vojnu obuku, putem filma, izložbi i svečanosti — razvijati ljubav prema otadžbini. Još neposrednije od toga, nju treba produbljavati osvežavanjem borbene tradicije svakog puka i divizije, upoznavanjem sa junacima te jedinice i primera njihove vernosti vojničkoj zakletvi. Tome bi doprinela, naprimjer, dobro uređena pukovska soba, u kojoj bi se nalazila pukovska zastava i zakletva, imena palih junaka, rezultati u borbama u ratu i u radu posle rata, slike, takmičarske zastave i diplome. Svakog regruta trebalo bi prilikom stupanja u puk upoznati sa pukovskom tradicijom i učiniti ga moralno vezanim da je poštuje i sledi delima svojih prethodnika.

Patriotizam treba proveravati na delu. U ratu smo ga proveravali ne po rečima, nego po aktivnom učešću u oružanoj borbi protiv okupatora. Danas ga treba proveravati na zalaganju u radu za dobro zajednice i čuvanju izvoje-

vanih tekovina, na odlučnosti i nepokolebljivosti da se na svakom mestu brani ugled i interesi socijalističke Jugoslavije, kroz brigu o vojnoj i društvenoj imovini, kroz budnost prema kolebljvcima i unutrašnjim neprijateljima.

Da bi se u ovome više uspelo, nužno je ova pitanja uneti u sadržinu kako obučavanja tako i vaspitnog rada u vojsci i učiniti obaveznim svakog starešinu da utiče na razvijanje ljubavi prema otadžbini kod svojih potčinjenih.

HRABROST

Hrabrost se ispoljava kao neustrašivo, odlučno i nepokolebljivo držanje u borbi protiv neprijatelja, bez obzira na njegovu snagu, broj i tehniku, i istrajanje u toj borbi do pobeđe. Ona u sebi sadrži i svest o potrebi žrtvovanja svojih ličnih interesa za odbranu otadžbine i svesnu mržnju prema neprijatelju zbog njegovih zločina prema našem narodu. Ona znači i osećanje moralnog prestiža nad neprijateljem, potpuno poverenje u sebe i svoje drugove i osećanje sigurnosti zbog njihove blizine. Ona je vera u neuništivost čoveka i naroda koji se bore za pravednu stvar; ona je volja za pobjedom nad neprijateljem. Biti hrabar znači imati čvrstu volju i sposobnost da se savladaju razni nagoni i sklonosti koji bi je umanjili. To znači oslobođiti se straha nastalog usled nagona za samoodržanje, uništiti u sebi klice sitnog ličnog egoizma koji odvlači od žrtvovanja za druge, ne biti podložan panici i preuveličavanju snage neprijatelja. Hrabrost je osećanje ponosa i časti koju uživaju junaci i heroji nad sramom i prezrenjem koji sledi kukavice.

Osećanje straha pretstavlja najveću prepreku izgradivanju hrabrosti u vojsci. Ljudi se ne rađaju hrabri ni strašljivi za sve okolnosti koje ih čekaju u životu. Otuda

je pitanje vaspitanja i uticaja društvene sredine odlučujući faktor u ovome. Strah obično potiče od nepoznavanja i preuveličavanja snage i dejstva neprijatelja i njegovog oružja, od neobučenosti i pogrešnog shvatanja da se kolebanjem ili bekstvom iz borbe može bolje zaštititi život, od neuspeha u borbi i neverovanja u svoje snage, od ličnog egoizma i pogrešnog vaspitanja.

Ako razmotrimo ove uzroke, videćemo da se oni pravilnim vaspitanjem mogu otkloniti. Istinite su reči jednog od najhrabrijih Napoleonovih maršala, Neja: »Trostruki je lažov onaj ko se hvali da nikad nije osetio strah«. I najhrabriji borac se neki put uplaši zato što je doživeo iznenadenje, što na njega nije bio pripremljen, a snagom svesti i volje nije uspeo da se savlada. Vojnik i cela jedinica slabije će se poneti u borbi ako ne poznaju neprijatelja i njegove slabe strane, dejstva svojih i njegovih oruđa, ako se na delu nisu uverili, makar u najmanjem okršaju da je i neprijatelj od krvi i mesa i da ga je mogućno uništavati. Naše ratno iskustvo govori da su i najteže borbe bile jednostavnije od onoga što je mašta ljudi preuveličavala pre samog početka. Pokazalo se u prošlom ratu da je naš čovek mogao izdržati više od neprijateljskog vojnika i da ga je pobedivao zato što ga je često iznenadio iz zasede, noću, udarom u bok i pozadinu. U svemu tome princip stalne aktivnosti naših jedinica bio je ono sredstvo koje je samo sobom najviše uticalo na osećanje premoći nad neprijateljem i na razvijanje hrabrosti. Neaktivnost i izbegavanje borbe dovodi do osećanja nemoći i prouzrokuje slabu borbenost jedinice. Dobro poznavanje neprijatelja sprečava da on bude potcenjen, jer je tada mogućno iznenadenje a ono rađa kolebanje i neuspeh jedinice. Borac-pešak ako ne zna šta može učiniti njegova puška na tri stotine metara, nelagodno će se osećati kada vidi neprijatelja da nastupa prema njemu, a onaj koji to

ma, veseliće se dobroj meti. I najhrabrije trupe se mogu pokolebiti kad ih neprijatelj napadne iz neočekivanog pravca. Zato je Suvorov govorio da u ratu treba činiti ono što neprijatelj ne očekuje i što smatra nemogućnim. Nemci su bili dobro izvežbana vojska, ali smo im nanosili strahovite gubitke i naterivali ih u bekstvo iznenadnim udarima. Svi njihovi izveštaji potvrđuju teškoće u borbi sa našim jedinicama, koje »ne postupaju po poznatim pravilima«. Još je Hanibal pripremao svoje trupe u Italiji za iznenađenja, upozoravajući ih ako se budu povlačile sa prve linije, da znaju da je i to naređeno. Poučan je primer Suvorova koji je na Sv. Gothardu zaustavio otstupanje svojih jedinica tako što se neko vreme povlačio zajedno sa njima, govoreći im da se još malo izmaknu, kako bi bolje udarili na neprijatelja, sve dok konačno nije oštrom komandom naredio da se stane i krene u napad. Sve su ovo istoriski primeri kako treba pripremati trupe na iznenađenja i kako sprečavati strah od nepoznatog.

Hrabrost se razvija i objašnjavanjem na primerima da je pogrešno ako neko misli da će sigurnije sačuvati svoj život ako u najvećoj vatri počinje da izmiče i prestane da dejstvuje svojim oružjem. Naprotiv, mnogobrojni primeri govore da su uvek najviše stradali oni koji u vatri izgube prisustvo duha i prestanu da dejstvuju na neprijatelja. Mnogi komandiri vodova i četa u našem prošlom ratu učili su mlade borce: »Baš zato što voliš svoj život, znaj da ti je najbolji zaklon puška, jer nema neprijatelja koji te tada neće pozdraviti nabijanjem glave u zemlju«. Zahvaljujući takvom uticaju starešina i organizacije komunista, u toku prošlog rata razvijena je do visokog stepena hrabrost kod svih boraca i jedinica. O tome svedoče stotine podviga živih i poginulih heroja običnih boraca.

Teško je ovde izneti ma koji primer a da svaki učesnik iz rata ne istakne bolji. Nema jedinice u kojoj mnogo boraca nije posedovalo, naprimer, hrabrost koju je pokazao fruškogorski partizan Brile. Sa još jednim partizanom, presvučen u radničko odelo, on je usred dana upao u nemačko-ustaško uporište u Vrdniku, noseći oksigensku bocu s namerom da digne u vazduh električnu centralu. U gradu im je policajac zatražio legitimaciju. Brile mu je odgovorio pribrano da se žure i da nije kod njega, a kada je policajac uporno produžio da je traži baš od Brileta, ovaj mu je odgovorio: »Jel' od mene tražiš?« i za to vreme izvukao je pištolj iz kaputa, razoružao ga i prisilio da pođe s njima. Potom su, tobože po službenom poslu, sa policajcem u sredini, došli do centrale i ubacili bocu koja je eksplodirala. U opštoj zabuni koja je nastala uspeli su da se povuku iz grada, pucajući i bacajući bombe za sobom. A na oslobođenoj teritoriji, Brile je ukratko izvestio šta je učinjeno, prepustajući svome drugu da opisuje detalje.

Vaspitanje hrabrosti treba temeljiti na osećanju časti i dostojanstva čoveka, na poverenju u svoje snage i na prezrenje kukavičluka. Poznata je stara izreka: »Hrabar gine jednom, a kukavica svaki čas«. Da je tako, potvrđuje i sledeći primer iz našeg rata. 25 novembra 1942 godine, posle borbi za Čušinu, 1 bataljon 5 crnogorske brigade spustio se na odmor u Jajce. Preko noći iznenada se probila u grad jedna motorizovana nemačka kolona i opkolila kuću u kojoj se nalazio štab bataljona sa komandantom Zekom Vojvodićem, njegovim zamenikom i još 13 ljudi. Nastala je borba na život i smrt. Nemci su svu kuću izrešetali granatama iz protivkolca i iz tenkova tukli iz neposredne blizine. Pozivali su na predaju, ali su branici odgovarali još žešćom vatrom. Kod njih je bila samo jedna misao »radije izginuti, nego živ pasti u ruke

Nemeima«. Već je bilo nekoliko mrtvih i ranjenih i ponestajalo im je munucije. U najkritičnjem momentu, jedan od drugova se pokolebao i šapatom predložio komandantu ne bi li bilo bolje da se predaju. A kad je komandant to energično odbio, ovaj je dodao: »Ja to ne mogu izdržati, ili će se sam ubiti«. Komandant mu je odgovorio: »Ubij se kad ne možeš izdržati — umri kao kukavica«. Posle dužeg razmišljanja, ovaj se malodušnik ubio. Jedan borac pokušao je da se probije, ali je odmah na izlazu pao. U nedostatku municije, branioci su bacali mine i uspeli da malo potisnu tenkove i da spreče požar u kući. Punih šest sati trajala je borba i ukoliko ih je bilo manje bili su sve odlučniji da izdrže do poslednjeg daha. Konačno su ostale jedinice uspele da potisnu Nemce i oslobođe opkoljene. Oni su posle pričali o omladincu Trpimiru koji je za celo vreme borbe pravio šale na račun Nemaca, govoreći: »Ja Nemca samo jedanput vidim, potegnem za pušku i njega nema«. I ovaj događaj svedoči da samo odlučan otpor i nepokolebljivo istrajavaće do pobede pretstavlja izlaz iz teške situacije, a kukavičluk je smrt za same kukavice.

Retko je naći narode u čijoj su tradiciji, pesmi i knjizi u tolikoj meri izražena osećanja časti i dostojanstva koja ne dozvoljavaju da se bude prezren kao kukavica. Ta osećanja nastaju u odnosima prema svojim drugovima i četnim kolektivima koji odaju priznanje samo onima koji su ga zaslužili. Shvatanje kolektiva o hrabrosti, njegova osuda i prezrenje kukavičluka — nezamenljivi su činioči u izgrađivanju hrabrosti pojedinaca. O tome imamo bogata ratna iskustva. Neiskusan i mlad borac dolazi u jedinicu, drugovi ga prihvataju, pričaju kako je u prvoj puenjavi i šta treba očekivati i kako postupati. Jedan iskusniji borac mu saopštava da se u prvoj borbi »drži njega« i ugleda na najhrabrije. On čuje kako kolektiv ce-

ni i poštije junake i kako prezire kukavičluk. Sve to na njega utiče da se već u prvoj akciji dobro pokaže. Tako se u našem ratu dejstvom kolektiva razvijao masovni heroizam. U njemu su potvrđene ove reči jednog vojnog pisca: »Vojnik ide spokojno i nasuprot protivničkom zrnu, jer je uveren da njegov drug to isto čini, da mu starešine prethode i da ih ne sme da izneveri«. Samo kolektiv, prema tome, može da otstrani štetna osećanja usamljenosti i nemoći i da tako najsnažnije deluje na razvijanje hrabrosti kod ljudi.

Ne treba posebno isticati da za hrabrost u ratu igra odlučujuću ulogu primer starešine, jer je to naš rat najbolje potvrdio. Naše su se starešine odabirale iz redova najhrabrijih i svojim primerom i iskustvom brzo vaspitavale hrabrost kod svojih potčinjenih. Naši borci nisu tražili da im starešine u svakoj akciji idu na čelu, jer su se osvedočili u njihovu hrabrost i uvek videli njihovo prisustvo i intervenciju u najtežoj situaciji. Oni su nastojali da se drže što hrabrije kako bi dokazali da ne zaostaju za njihovim primerom. Koliko je naših komandira i komandanata činilo podvige slične komandiru Petroviću — Gigeu. Posle neuspeha njegove čete u napadu na uporište na pruzi Bosanski Novi — Bihać, jedini se Gigac s time nije mogao pomiriti. Predlagao je da po danu izvrše ponovni napad, što mu nije usvojeno. Konačno mu je ipak uspelo da sa jednim vodom dobrovoljaca dođe na jedno brdašce bliže uporišta. Kako se iz uporišta nije primećivao neprijatelj ni posle pripucavanja na njega, Gigac je sam krenuo u pravcu neprijateljskih bunkera. Odjednom se našao pred neprijateljskim puškama i mitraljezima. Ali Gigac se nije uplašio ni pokolebao. Kroz glavu mu je prostrujalo da bi svako kolebanje bilo sigurna smrt za njega i brzo je našao rešenje. Povikao je: »Domobrani, predajte se... Vi ste opkoljeni... Mene

možete ubiti, ali onda nijedan od vas neće ostati živ... Ako se predate, ništa vam se neće desiti». Ovo je delovalo na domobrane, jer nisu mogli ni pretpostaviti da se pred njima nalazi samo jedan partizan. Posle kraće tisine, kroz puškarnicu su proturili belu krpu i počeli se predavati. Ubrzo su došli i ostali borci, te uspešno razoružali celu posadu od pedeset ljudi. Zato što smo u ratu imali takve komandire i komandante, razvila se masovna hrabrost kod boraca, vanredna ljubav i poverenje prema starešinama i briga da ih čuvaju u najtežoj situaciji.

Sastavni deo hrabrosti pretstavljuju upornost, nepokolebljivost i izdržljivost u borbi. Staro je pravilo da pobeđuju one trupe koje, pošto su iscrple takoreći i zadnje snage, izdrže još i preko toga. Mnogobrojni primeri takve upornosti i nepokolebljivosti pokazani su kroz čitav rat, a najviše u danima Četvrte i Pete neprijateljske ofanzive, kada su jedinice, gladne i izložene bolesti, izdržavale dugotrajne borbe sa neuporedivo jačim neprijateljem i na kraju uspele da se probiju iz neprijateljskog obruča. Isto tako značajan je činilac i odnos drugarstva, bliskosti i međusobnog poverenja starešina i vojnika. Takvi odnosi gradili su duh jedinice i omogućavali da se razvije inicijativa i sposobnost pojedinaca. Gde toga nema, gde su vojnici maltretirani i u strahu od starešina — takva vojska će se strašiti i od neprijatelja. Borbena disciplina je onaj faktor koji može da zaustavi kolebanje pojedinaca i da ih prisili da postupaju po datim naređenjima. Jasna i određena naređenja starešina u kritičnoj situaciji bivaju obično svesrdno prihvaćena kao najbolji izlaz i rešenje baš za one koji se teže snalaze. Kritična situacija deluje na psihu borca tako što ga za momenat zadrži od dejstva, zbuni, a neke i obeshrabri. Odlučan nastup pojedinaca, osobito starešine, ohrabrujući povik i komanda da se nešto čini — sami sobom ohrabruju ljude, otvaraju

im izlaz iz situacije i oni se za time povode. Zato je potrebno da se u borbi čuje pribran i odvažan glas starešine i da on celim svojim držanjem posluži za primer.¹⁾

Ove karakteristike hrabrosti u ratu mogućno je i nužno razvijati i u miru. Ako, naprimjer, mladi pilot ne poznaje svoj avion ili motor i ne vlada tehnikom pilotiranja, on je neizvestan i preterano oprezan u vazduhu. Obučiti ga da savlada nepoznato i da postane svestan i pripreman na iznenađenje, znači razviti njegovu smelost i hrabrost u vazduhu. Na primerima neustrašivog i odlučnog otpora naših rukovodilaca stranim diktatima i pritiscima i suprotstavljanja raznim drugim pokušajima za mešanje u naše unutrašnje stvari, može se takođe mnogo učiniti u razvijanju hrabrosti. No, pored toga, potrebno je kroz obuku i politički rad iznositi primere heroja iz našeg rata, hrabrosti vojnika i čitavih jedinica i na tome vaspitavati ljudstvo. Živa reč starešine o svojim ratnim iskustvima i podvizima može tome mnogo doprineti. Kroz čitav taj rad treba upoznavati ljude sa načinom dejstva mogućnog neprijatelja i pripremati ih da se sa puno inicijative i spretnosti snalaze u obuci i radu kao i u novim okolnostima koje ih čekaju u budućem ratu. Kod nas postoje svi uslovi da se ova najdragocenija vrlina vojske svestrano izgradi.

---

¹⁾ Pukovnik SLA Maršal u svojoj knjizi »Ljudi protiv vatre« posebno mesto daje glasnoj komandi i govoru u borbi i uticaju toga na hrabrost jedinice. On kritikuje »ćutanje« u momentima borbe koje je bilo karakteristično za neke američke jedinice. Nasuprot tome, u našim jedinicama u prošlom ratu, glasne komande, povici i parole u svakoj akciji dolazile su do punog izražaja i vršile moćan uticaj na hrabrost ljudi.

»Vojna disciplina je potpuno i tačno ispunjavanje svih vojničkih dužnosti od strane vojnih lica kao i strogo pridržavanje reda ustanovljenog zakonima i drugim propisima« — kaže se u Pravilu o vojnoj disciplini. Ona se zasniva na svesti svakog vojnog lica o svojim dužnostima i ličnoj odgovornoći narodu za obezbeđenje i zaštitu svoje otadžbine. Njen je cilj da vojna lica bezuslovno izvršavaju vojnička naređenja i jačaju poredak i čvrstinu Armije. Ona obavezuje na samopregorno podnošenje teškoća vojničkog života, na tačnost i savesnost u radu, na poštovanje propisa narodnih vlasti i brižljivo čuvanje vojne i opštenarodne imovine, na kulturno ponašanje i neprekidno podizanje svoga znanja, na pravilan odnos prema građanima, skromnost i čuvanje svoga ugleda i strogo čuvanje vojne i državne tajne. Svi ovi elementi su precizirani u Pravilu o disciplini i pretstavljuju njenu sadržinu.

Vojna disciplina se temelji na jedinstvu misli i akcije starešina i vojnika, što se mora ispoljavati u svakoj vojničkoj radnji i postupku: na maršu, redovnom zanimanju i u borbi. Otuda se i posebno razrađuju pitanja, naprimjer, marševske discipline, discipline vatre, garnizone discipline, discipline letenja itd. Samo jedinstvo volje i akcije čini vojsku čvrstom i neuništivom i zato je vojna disciplina uz patriotizam i hrabrost najvažnija moralna vrlina svake vojske. U našoj vojsci je disciplina moralno-politička kategorija, jer ne počiva na drilu i dresuri, nego na svesti o svojim zadacima i obavezama i na shvatanju potrebe i korisnosti propisanog vojničkog poretka i datog naređenja. Ona se temelji na ljubavi potčinjenih prema starešinama i poverenju u njih i njihove sposobnosti. Ona znači podređivanje ličnih interesa vojnom kolektivu i sa-moinicijativan rad na što boljem izvršenju naređenja.

Već se odavno uočila u mnogim vojskama važnost svesti i poverenja u izgrađivanju discipline. U tom pogledu su zanimljive reči Darvina: »Nadmoćnost koju imaju disciplinovani vojnici nad nedisciplinovanim masama, uglavnom je posledica poverenja koje svaki gaji prema svom drugu«. Drugi su uočavali važnosti svesne discipline i isticali da nedisciplinu treba iskorenjivati »ne strahom od kazne, već sramotom od nje«. Međutim, kako smo napred videli, ove misli nisu mogle biti do kraja ostvarene u kapitalističkim armijama zbog klasnih suprotnosti i nejedinstva starešinskog i vojničkog sastava.

Zbog toga je u našoj Armiji i mogućno dosledno ostvariti svesnu disciplinu u duhu principa o kojima je Lenjin govorio. Ti principi se sastoje, prvo, u političkoj svesti, odanosti i herojizmu starešina; drugo, u njihovoј umešnosti da budu bliski s potčinjenima i zadobiju njihovu ljubav i poverenje; treće, u pravilnom komandovanju i vođenju jedinice u miru i ratu i uverenosti potčinjenih u to na delima. Na tim principima izgrađuje se svesna disciplina u našoj Armiji, a takva je građena i u ratu. Neumornim političkim radom razvijana je svest boraca o pravednosti borbe i svojim zadacima, a starešine su u svakoj prilici bile primer herojizma i odanosti. Jedinica stvoreni su odnosi drugarstva i poštovanja, koji su u surovim ratnim danima zamjenivali svakom borcu porodični krug i vezali ljude jednog za drugog. Kroz uspešne akcije i pokrete i neprekidnu aktivnost, borci su se na delu uveravali u pravilnost komandovanja i sposobnost starešina, pa su sa voljom i inicijativom izvršavali i najteže zadatke. Razume se da su to glavne karakteristike borbene discipline u ratu. Njih nisu umanjivale poštene kazne koje svakoj armiji nameću ratni uslovi. Za našu vojsku sve do konačnog oslobođenja bilo je karakteristično stalno pristizanje dobrovoljaca i nepredavanje

neprijatelju, uprkos ogromnih napora, nestašice, pa i gubitaka. Znači da strah od najtežih kazni nije tu bio odlučujući činilac. Ukoliko je bilo u nekim jedinicama i nedisciplinovanih — skoro po pravilu je nedostajao jedan od navedena tri elementa.

U našim jedinicama u toku prošlog rata takođe su masovno ispoljeni primeri svesne discipline. Nije usamljen slučaj brigadnog kurira Tončeka koji je iz Glavnog štaba Slovenije nosio vrlo važnu poštu za jedinicu u Notranjskoj. Jašući na konju, na putu je naišao na belogardejsku zasedu koja je otvorila vatru, ubila pod njim konja i njega ranila. Tonček se zaklonio za konja i počeo iz automata da puca na belogardejce. Pošto je video da će biti opkoljen, u prekidima između rafala, brzo je vadio poštu iz kurirske torbe, cepao je i počeo da guta. Belogardejci su ga na kraju uhvatili, ali do pošte nisu došli. Prilikom sprovodenja, uspeo je da pobegne, došao u Glavni štab i raportirao: »Ranjen sam od belogardejaca, ali pošta je ovde« i pokazao na stomak. Koliko je samo takvih primera visoko shvaćenog zadatka i zalaganja života da se on u potpunosti i što bolje izvrši. /Ili primer napada jedne krajiške jedinice na ustaško uporište. Ustaše iz toga uporišta izvršile su strahovite pokolje u obližnjim selima i bilo je potpuno prirodno što su se borci, većinom rodom iz tih sela, veselili napadu na to uporište. U pripremi akcije njima je objasnjen značaj pravilnog postupanja prema ženama i deci i onima koji nisu krivi, predočeno im je od kolike će štete biti krađe i paljenja po bratstvo i jedinstvo naroda u tom kraju itd. Posle toga izdata su jasna naređenja svakoj jedinici šta ima da radi. Borci su shvatili ova naređenja iako su neki u sebi osećali želju da se lično osvete za svoju pobijenu rodbinu i opljačkanu imovinu. No, svest je bila jača od želja i nagona. Bilo je dirljivo videti kako pojedini partizani usred

najžešćeg okršaja uzimaju u naručje decu, smeštaju ih u zaklone i dovikuju ženama: »Vi se nebojte!« Ili partizan izgoni iz kuće žene i starce iz obližnjih sela koji su stradali od ustaškog terora a koji su odmah iza partizana, došli u selo tražeći svoju imovinu. Partizan im je dovikavao: »Ostavite to, naređenje je da se ne sme dirati«. Možda je i taj borac intimno u sebi mislio isto kao i ti njegovi suseljani, ali je svest o pravednosti i interesima za učvršćenje bratstva u tom kraju i visok osećaj odgovornosti da se naređenje mora izvršiti — bila jača od toga.

Moglo bi se navesti mnoštvo primera takve discipline. Svaki naš starešina zna ih toliko da će samo njihovim iznošenjem potstaći kod svojih boraca želju da se i oni, kao i njihovi prethodnici u ratu, disciplinovano ponašaju i besprekorno izvršavaju naređenja. Ali izgrađivanje vojne discipline u mirnodopskim uslovima zahteva primenu drugojačijih metoda i sredstava od onih u ratu. Ratni uslovi nužno odbacuju mnoge stvari iz kasarnskog života i nastave i sami sobom pripremaju ljude na najveće odricanje i napore. U njima se mnogo dinamičnije živi u punoj koncentraciji pažnje i napora za izvršenje ratnih zadataka. U mirnodopskim uslovima postavljaju se širi zahtevi. Savremeno organizovana armija zahteva da svaki njen organ i služba besprekorno funkcionišu. U tom cilju izdati su mnogobrojni propisi, uredbe i naređenja koji do detalja regulišu i ustajanje, vreme zanimanja, dežurstvo i straže, uređenje kasarne i kruga itd. Ne odvija li se u duhu tih propisa makar i jedna radnja, stvaraju se gužva i nered, koji ruše one navike koje su ljudi počeli sticati. Posledice toga odmah se ispoljavaju u slabljenju vojne discipline, ljudi počinju mlitavo da se kreću, ne drže u redu svoju ličnu spremu, nepravilno pozdravljaju i, najzad, počinju ležerno da se odnose i prema

datim naređenjima. Propusti li se u jednoj jedinici neko-liko dana izvršenje jutarnje smotre — evo pocepanih odela i cipela, ne vrši li se prozivka, — evo rashoda, ne čisti li se kasarnski krug — evo nereda u garnizonu. Mnoge naše starešine, iako ovo dobro uočavaju, ne nalaze najpo-godnije načine da učvrste vojnu disciplinu. Jedni misle da će se to postići samo ubedivanjem, drugi pokušavaju sve sami lično da svrše ne angažujući na tim zadacima svoje potčinjene, treći gube strpljenje i, polazeći od toga da su propisane stvari svima jasne, pristupaju kažnjavanju. Kako se vidi, kod nekih ne postoji izgrađen jedan sistem metoda i sredstava koje bi primenjivali na izgradnji vojne discipline.

Izgrađivanje discipline pretstavlja takav zadatak u kome treba primenjivati poznate metode uveravanja, navikavanja, potsticanja i prisiljavanja. Neko vreme smatralo se da po izdatom naređenju treba ubedivati ljudе na mnogobrojnim konferencijama i sastancima. Nije bilo shvaćeno da ljudе treba ubedivati kroz celokupan rad, ali, kada se već izda konkretno naređenje, ono se može samo objasniti i zahtevati da se bezuslovno izvrši. Uostalom, to potvrđuju i iskustva mnogih pedagoga, a i ove Makarenkove reči: »Smatrati da se disciplina može stvoriti samo propovedima, samo objašnjnjima — znači računati na vrlo slab rezultat«. Nju, ustvari, treba izgrađivati čitavim nizom sredstava, ali pri tome nikad ne zapostaviti uticanje na svest potčinjenih.

Najvažnije mesto u tim sredstvima zauzima lični primer disciplinovanosti starešina. Ako oni nisu disciplinovani, ne izvršavaju naređenja, nepropisno se oblače i nekulturno ponašaju — onda će to zarazno delovati na celu jedinicu. Njihovo ubedivanje i uveravanje tada može postići samo suprotno dejstvo. Zato je pravilna izreka da je jedinica onakva, kakve su joj starešine, i da »dobar ko-

mandant vredi polovinu armije» — (Napoleon). Ispitivanja uzroka nediscipline u nekim jedinicama potvrđuju da u tim jedinicama same starešine nisu bili primerno disciplinovani. Od ovoga se mora prvenstveno polaziti.

Važnu ulogu za učvršćivanje vojničke discipline ima — jasan i određen način naređivanja. Neki to nisu ostvarili, nego naređuju kao da se dogovaraju, umesto da kratko i svakom razumljivo odrede šta treba da se uradi. Bez toga ne postoji verovatnoća da će naređenje biti dobro izvršeno, iako ga potčinjeni prihvata sa poznatim »razumem«. Nejasno i neodređeno naređivanje ne prisiljava na izvršenje, nego dovodi potčinjenog u dvoumljenje, da li da ga izvrši ili ne. Jedan stari ruski general (M. I. Dragomirov) isticao je: »Reci mi kako će izdati zapovest i ja će ti reći kako će se izvršiti«. U naređivanju je važno ispuniti i još jedan uslov, a taj je da se jednom izdato naređenje ne menja, nego da se uporno nastoji da ono do kraja bude izvršeno. Menjanje naređenja stvara nerед i slabi autoritet komandovanja.

Dalje, važno sredstvo u izgradnji vojne discipline pretstavlja dobra organizacija rada i raspodela posla, jer se njome obezbeđuje da svaki organ, počevši od komandanta puka do četnog starešine, razvodnika straže i kuvara, dobije vrlo precizan zadatak, šta mora da radi. Ako, naprimer, jedan komandant ne uspe da organizuje rad svih službi i specijalnosti, pomoćnih organa i potčinjenih, on neće postići da svi ljudi budu maksimalno zaposleni, te će se desiti da pojedini to koriste, zakašnjavaju na posao i nepotpuno izvršavaju naređenja. Naše iskustvo govori da maksimalno zaposlen oficir, podoficir i vojnik, nisu nedisciplinovani, a rad i zadaci ih vaspitavaju najbolje da se pravilno ponašaju i van jedinice. Dobro je uradio jedan komandant garnizona koji je, da bi stao na put gaženju aleja i lomljenju tek posađenog drveća, po-

delio krug na svaku jedinicu, a ona zadužila i pojedinog vojnika da zaliva i podiže mlado drvo. Lično i konkretno zaduživanje, a naročito kontrola izvršenja zadatka rešila je ono, što mnoge konferencije i kazne nisu mogle. Ustaje li se u ovom nekoliko meseci jedinica se navikava i vojni poredak i disciplina u garnizonu dobijaju izgled sređenosti i čvrstine. Samo dobro organizovan rad i tačno postupanje po propisima unutrašnjeg reda, mogu stvoriti vojničku naviku i poslužiti kao korisno sredstvo u izgradnji discipline.

Kao i kod izgrađivanja drugih vrlina, značajnu ulogu ima metod potsticanja putem nagrada, pohvala, upoređivanje jedinica po rezultatima i tome slično. Mislim da se naše starešine mogu još više služiti ovim metodom, ali ga primenjivati uglavnom u slučajevima kad se radi o naročito dobro izvršenim zadacima. To će razvijati polet i oduševljenje jedinice, potsticati na odricanja i požrtvovanost.

Uticaj vojnog i partiskog kolektiva sa svojom kritikom i shvatanjima igra takođe veliku ulogu u jačanju vojne discipline. U jedinici gde se organizacija komunista zalaže da njeni članovi budu prvi u radu i izvršavanju naređenja starešina, gde organizacije oštro kritikuju one koji greše i ne shvataju važnost naređenja — lakše je učvrstiti disciplinu. Zadatak je starešina da znaju naći načina da mobilišu vojni i partiski kolektiv u tom pogledu. Neće, međutim, dobro učiniti starešina koji prestane da stalno zahteva besprekorno i tačno izvršavanje naređenja od potčinjenih, a zakloni se za kolektiv i od njega traži da on to mesto njega čini. Niko ne može zameniti starešinu i snagu njegovog autoriteta kod izdavanja naređenja, zahtevanja i obezbeđenja da ona budu bez rezerve izvršena.

Na kraju ostaje važno sredstvo prinude koje se ne saстоји samo u izricanju propisanih kazni. Napred smo видeli da određeno naređivanje, organizacija rada, uticaj kolektiva i lični primer starešine sami sobom prisiljavaju na izvršenje zadatka. Međutim, pre kazne, starešina je dužan da savetuje, opominje i ukori pojedinačno i pred strojem, da postavlja teži zadatak onome koji nije dobro izvršio raniji — pa na kraju da primeni i kaznu. Samo, kažnjavanjem se ne može učvrstiti disciplina, jer je to nespojivo sa karakterom naše Armije. Pa i u drugim armijama zna se da »ako je vojnik oguglao na kaznu, disciplina je propala«.

Ovim i drugim raznovrsnim metodama i sredstvima, mogućno je postići da svaki starešina izgradi gvozdenu disciplinu svoje jedinice koja će je nositi i u ratu i u miru.

**REVOLUCIJA
NARNOŠT**

Za razliku od mnogih drugih vojski, revolucionarnost ili naprednost i spremnost žrtvovanja za socijalističku ideju — je vrlina koja odlikuje našu Armiju i daje potpuniji sadržaj vaspitanju njenih pripadnika. Ona se temelji na svesti o zakonitostima razvitka društva, o nužnoj propasti kapitalizma i pobedi socijalizma; ona znači usvajanje marksističkih pogleda i ideologije i njihovu primenu u životu društva. Ona prepostavlja usvajanje progresivnog nasleđa prošlosti i odbacivanje reakcionarnih i zastarelih shvatanja, kao i raznih idealističkih i revisionističkih teorija koja štete socijalističkom razvoju. Za naše ljude to znači razumevanje socijalističkih tekovina izvojevanih u Narodnoj revoluciji i spremnost na žrtve i borbu za njihovo čuvanje i proširivanje. Praktično, ona znači usvajanje i

sproveđenje linije Saveza komunista Jugoslavije, koji je svojim delima dokazao i dokazuje da se dosledno bori za izgradnju socijalizma u našoj zemlji.

Otuda, biti revolucionaran obavezuje na odlučnu borbu protiv ostataka svrgnute eksplotatorske klase, njenе ideologije, religije i sujeverja — čime se ona služila za obmanjivanje i podjavljivanje radnih masa, a danas rovari protiv vlasti radnog naroda, društvene svojine i socijalističkog demokratizma u kome se izgrađuje ekonom-ska i politička sloboda i ravnopravnost pojedinaca i naroda. Prema tome, nije napredan i revolucionaran onaj koji naseda raznim neprijateljskim parolama i obmana-ma, koji nije raskrstio sa sujeverjem i misticizmom, koji se povodi za štetnim uticajem crkve i ne usvaja naučne istine o postanku čoveka, razvoju društva i prirode i koji se prosvetno i kulturno ne uzdiže. Zadatak se i sastoji u tome da se u Armiji vaspitava u duhu socijalističke ideologije i morala kako bi njeni pripadnici otstranili ostatke starih shvatanja i navika i postali napredni ljudi.

Revolucionarnost znači danas i beskompromisnu borbu protiv informbiroovštine i njenih napada na naše socijalističke tekovine. Ko nije razumeo svu štetnost izdaje socijalizma koju je učinio sovjetski birokratizam, taj neće shvatiti veličinu opasnosti od njega za radničke pokrete u svetu i za socijalizam i nezavisnost naše zemlje. Biti revolucionaran, znači ujedno biti solidaran sa naprednim pokretima u svetu koji se bore za oslobođenje od kapitalističkog ropstva, za slobodan izbor puteva u borbi za novo društvo, za mir i ravnopravnost naroda.

Revolucionar mora biti spremna na žrtve i poteškoće u borbi za ostvarenje socijalističke ideje. Takav primer daju naši rukovodioci komunisti kroz čitav predratni, ratni i sadanji period, osobito svojom principijelnom i neotstupnom borbom protiv namera sovjetske vlade i in-

formbiroovskih zemalja kao i protiv antikomunističkih kampanja koje se vode u zapadnim zemljama, braneći čistotu marksizma i njegovu stvaralačku primenu kod nas. Životno delo druga Tita je svetao primer revolucionara koji je kroz ceo rat i danas i kroz ceo revolucionarni rad dao obrazac kakav mora da bude komunista i napredan čovek. On je na Zagrebačkom procesu, 6 novembra 1928 godine, pokazao kako treba da se drži revolucionar prema klasnom neprijatelju braneći svoja uverenja. Na pitanje pretsedavajućeg da li se oseća krivim, drug Tito je odgovorio:

»Ja se ne čutim krivim, iako priznajem ono, što me tuži državni odvjetnik, jer ne smatram ovaj sud kompetentnim, već samo sud Partije. Priznajem da sam član ilegalne Komunističke partije Jugoslavije, priznajem da sam radio na širenju komunističkih ideja i propagirao komunizam, te prikazivao kakva se nepravda čini proletarijatu od buržoazije, sve to na konferencijama i sjednicama, te u razgovoru s pojedincima. Ne mogu kazati gde su se te konferencije držale. To sam sve činio od onda kad je Komunistička partija godine 1921 bila raspuštena i prešla iz legalnosti u ilegalnost.«

Pretsedatelj: »Je li vam poznat zakon o zaštiti države i jeste li znali da taj zakon zabranjuje svaku komunističku propagandu?«

Josip Broz: »Ja zakon o zaštiti države nisam čitao, ali sam bio svjestan da svojim činom grijesim protiv toga zakona. Ja držim da su prirodni zakoni viši od onih koje stvori jedna klasa, da pritisne drugu. Ja sam za svoje ideale spremjan žrtvovati i svoj život.«

Tako se drug Tito držao i kroz čitavu revoluciju, i u sudbonosnim danima napada sovjetske vlade na

našu zemlju. Njegove reči na sednici CK KPJ na kojoj je pretresano pismo SKP(b) odražavale su neustrašivost, visok osećaj dostojanstva i časti u shvatanju teške odgovornosti jednog rukovodioca i duboko poimanje šta su interesi naroda u tome času. »Primiti pismo SKP(b) to je zabluda, rekao je drug Tito. I oni moraju da saznaju da je to zabluda. Primiti pismo, znači biti podlac, priznati ono što nije. Mislim da imamo pravo da govorimo na ravnoj nozi sa Sovjetskim Savezom...«

Stotine i na hiljade revolucionara odgajali su se u redovima naše Partije i uz lična nastojanja druga Tita, po put Krste Popivode, Cane Babović, Sonje Marinković, Rade Končara, Toneta Tomšića i drugih. Tako su Hrvata Miku Babića ustaše mučili, bajonetom probadali i tukli cepanicama, ne bi li ga pokolebali da se odrekne svojih uverenja i izda Komunističku partiju. On im je odgovarao: »Možete mi guliti kožu s leđa, neću vam ništa priznati... Neću od zločinaca milost«. Tako se držao i mladi komunista Enver Šiljak koji je, kad su ga ustaše provodili kroz Kreku i Tuzlu, glasno pevao Internacionalu i pozivao narod na ustank, a tako se držao i na streljanju. Kada su ustaše posle opaljenog plotuna opazile da nije ostao na mestu mrtav, Enver je razotkrio krvave grudi i doviknuo im: »Što vam drhte ruke, pucajte! Možete ubiti Envera Šiljka i drugove, ali Komunističku partiju nikada!«

Upoznavanje celokupnog sastava sa ovakvim i nebrojenim drugim primerima revolucionarnosti komunista i nekomunista biće uvek vanredno sredstvo da se kod njih razvije ovakva vrlina. U dosadašnjem radu postignuti su dobri rezultati, jer se danas može govoriti o visokoj svesti pripadnika Armije i njihovo spremnosti da neustrašivo brane i socijalističke principe i konkretne tekovine socijalizma koji se kod nas izgrađuje. To potvrđuje držanje i aktivnost naših boraca i starešina u borci sa informbiroov-

skim pritiskom. Koliko ih je u vreme Rezolucije informbiroa, ne samo s ponosom i ogorčenjem odbacivalo njene klevete, nego i sa vanrednim revolucionarnim žarom počelo da razotkriva dublje uzroke izrođavanja sovjetskog poretka i napuštanja socijalističke ideologije. Ali je danas isto tako značajno da se mnogo više nego dosada razobličavaju i raznovrsna nazadna shvatanja, sujeverje i malogradanske navike, štetni uticaji crkve i reakcionarne ideologije, kao i sklonosti raznim porocima, što sve smeta bržoj izgradnji revolucionarnosti. Ako se ne vodi intenzivna borba protiv ovih pojava, to može da umanji snagu svesti i aktivnosti u borbi za socijalizam i da stvori neotpornost kod pripadnika Armije prema raznim neprijateljskim rovarenjima i štetnim uticajima. Zato je neobično važan vaspitni uticaj izgrađenijih komunista na sve ostale. Najbolji rezultati se mogu postići aktiviranjem svakog pripadnika da se praktično u svojoj sredini bori protiv štetnih uticaja, postavljajući mu što konkretnije zadatke, naprimer, da utiče na svoje roditelje da ne nasedaju popovima i raznim predrasudama, da pomogne svome drugu da otkloni neke poroke i objasni mu neko pitanje. Konkretna aktivnost najbolje vaspitava, jer ukoliko nje nema, sve se pretvori u frazu i moralisanje bez svrhe. Stalan politički rad i neposredan vaspitni uticaj na razvijanju ove vrline kod vojnika i starešina, učinice da oni budu nosioci napredne revolucionarne misli i odlučni borci za socijalizam.

DRUGARSTVO

Drugarstvo se ogleda u ljubavi prema svojim drugovima, u poverenju u njih i poštovanju njihove vrednosti. To je spremnost za žrtvovanje svojih interesa za druga i razumevanje njegovih nevolja i poteškoća.

Mnogobrojni su primeri istinskog drugarstva pokazani u najtežim danima u prošlom ratu. Rat je i najveća proba za ovu vrlinu vojske. U njemu se najbolje sagledava do kog stepena je razvijena ljubav prema ranjenom drugu, koliko jedan drugog pomaže u akciji, kako ga štiti svojim oružjem, kako deli poslednji zalogaj hleba i šta čini za bolesnog i iznemoglog. Nema jedinice u kojoj nije ginulo nekoliko drugova da bi u najvećoj borbi izvukli ranjenog ili poginulog. U jednoj krajiškoj jedinici poginulo je redom šest boraca u jednoj akciji, dok najzad nisu uspeli da izvuku svoga delegata voda. Jedna devojčica iz Like, stara 12 godina, negovala je desetak ranjenika i ostala uz njih i onda kada ih je neprijatelj opkolio. Ona ih je hrabila, tešila, istovremeno plakala i smejava se, ali im je govorila: »Neću vas napustiti makar poginula«. Ljubav prema ranjenom drugu pretvorila se tako u kult svoje vrste i kod boraca i naroda. Za ranjenike se ginulo u Četvrtoj ofanzivi. Kolone omladine i boraca nosili su ih na svojim leđima preko Zelengore i Durmitora, za njih se odvajalo od usta i gladovalo; preko pruga i kroz neprijateljske zasede probijala se omladina desetinama kilometara da im donese hranu i darove. Našim ratnim analima uvek će se isticati primeri izvanredne hrabrosti i ljubavi za ranjenike koje su pokazale naše jedinice u Četvrtoj ofanzivi, štiteći četiri hiljade ranjenika u dolini Neretve. Čitavi bataljoni i čete, u mnogobrojnim borbama prsa u prsa, odbijali su desetine nemačkih juriša, proređivali se na desetinu boraca, ali nisu napuštali položaj. Tako je samo iz jednog bataljona Dalmatinske brigade bilo izbačeno iz stroja 128 drugova, a njih 80 je održavalо nesmanjeni otpor. Komandant ovog bataljona, Dušan Filipović i komesar, Đuro Bošković, izvestili su štab brigade rečima: »Nemci nadiru sve jačim snagama i sve upornije. Mi smo izgubili dve trećine ljudstva, ali računajte na nas

kao da smo u punom sastavu«. Ali najslavnije se pokazao u borbi na Vilića Gumnu 2 bataljon Četvrte crnogorske brigade koji je u zadnjem momentu i uz natčovečanske napore onemogućio prodor Nemaca prema ranjenicima. Zato je i dobio posebnu pohvalu od Vrhovnog komandanta. Jedna partizanka iz toga bataljona previjala je ranjenike i izvlačila poginule i u međuvremenu tukla iz mitraljeza, a kad su od mine poginuli rukovodioći čete, dotrčala je među preostalih nekoliko boraca i viknula: »Drugovi iz komande su poginuli, položaj ne smemo napustiti, jer su dole naši ranjenici«.

Ljubav za druga i osećanje obaveze da se sačuva i zaštiti bila je jača od straha za sopstveni život. U vreme haranja tifusa, nijedan borac nije gundao noseći obolele, iako je znao da će se i on zaraziti. Nisu retki primeri da borac i starešina koji nije već nekoliko dana jeo, daje tek dobijeni komadić hleba svome iznemoglome drugu, govoreci mu: »Samo ti uzmi, lako je za mene«. Tako su se držali naši drugovi i na neoslobodenoj teritoriji, u zatvorima i na gubilištima. Oni su, kao Lepa Radić, uprkos strahovitim mučenja, odgovarali na obećanja mučitelja da će im se poštovati život ako otkriju svoje drugove: »Ja nisam izdajnik svoga naroda, a oni će se sami otkriti do poslednjeg kada budu uništavali zlikovce kao što ste vi«. Druga nije napuštao u najtežoj situaciji i oni su voleli da i u smrt zajednički idu.

Takvo drugarstvo pretstavljaljalo je najveći temelj monolitnosti četnih, bataljonskih i brigadnih kolektiva. Ono je privlačilo nove borce svojim duhom i toplinom, činilo ih uvek vedrim i svakog pojedinca uveravalo da u nevolji nikad neće biti napušten. Uvek uz pesmu, u najvećoj vatri i na maršu, kolektivni duh bodrio je na nove napore i izdržljivost. U strašnim danima Pete ofanzive, pojavio bi se iz četnog kolektiva četni list ili džepne novine koje su

na svoj način pokazivale da je živ i neuništiv kolektiv jedinice. Teško je opisati onaj drugarski duh koji je zračio iz svake naše jedinice i ispoljavao se na razne načine. Zato je prvenstveni zadatak svakog našeg starešine da usađuje takva drugarska osećanja kod potčinjenih osvežavanjem primera ratnog drugarstva. S obzirom na ovaku tradiciju, njega je moguće uspešno razvijati i u mirno vreme, ali je nužno istovremeno se boriti protiv štetnih pojava i navika koje ga mogu narušiti.

Ima pojedinaca koji se naizgled sa svakim lepo i ljubazno odnose, a ustvari su sebičnjaci i individualisti koji nisu spremni ništa žrtvovati za druga. Ima drugih, koji ne cene osobine i vrednost drugoga, već mu zavide i omalo-važavaju ga. Poneki pod vidom drugarstva potstiču druge na razne poroke piganstva, nemoralu i nerada i tobože ga štite od kritike kolektiva. To je lažno drugarstvo koje razara odnose među ljudima. Pojedini zaostaliji vojnici zbog lošeg vaspitanja vrše, naprimer, sitna potkradanja drugova. Ako se ovi i drugi poroci ne suzbijaju, prvenstveno raskrinkavanjem njihove štetnosti po drugarstvo u vojsci, oni mogu mnogo naškoditi.

I danas se drugarska osećanja najbolje razvijaju kroz rad i napore jedinice. Teže ih je izgrađivati u onoj jedinici u kojoj se intenzivno ne radi, jer u njoj ne dolazi toliko na probu vezanost ljudi jednih za druge, nema napora koji zahtevaju da drug drugu pomogne u radu i da se na delu vidi šta ko vredi. U takvoj jedinici nema one zajedničke radosti zbog savladanih teškoća i postignutih uspeha, u njoj je teže istaći najvrednije i zameriti onima koji su manje dali. Jedan naporan marš, vežba na manevru ili ma kakav zadatak u težim uslovima, ili kakav obiman posao na izgradnji vojnog objekta — sve to zbijaljude i učvršćuje drugarstvo više nego bilo kakav manje

naporan rad. Zato se i kaže: »Drug se najbolje u nevolji poznaje«.

Pravi drug je onaj koji drugom pomaže savetom i kritikom da otkloni svoje greške i da izvrši svoje zadatke. U našem kolektivu kritika je uvek bila i ostaje ono što ispravlja ljude i pomaže im da bolje rade. Njena dobro-namernost deluje da je pojedinac shvati kao izraz drugarske brige i pomoći. Ona mora biti prožeta poverenjem u čoveka i upravljena na razvijanje njegovih plemenitih osobina.

Možda još nisu dovoljno korišćeni svi načini za vaspitanje drugarstva. Negde se premalo vaspitava na primjerima ratnog drugarstva i nedovoljno razrađuju sve njegove strane. U borbi protiv štetnih navika i sklonosti porocima — često se oni sami za sebe raskrinkavaju bez produbljavanja njihove štetnosti po drugove sa kojima se živi, bez ukazivanja na pozitivne primere — kako bi se izazvao sram kod onoga koji ih čini zbog štete koju čini svojim drugovima. To mogu učiniti one starešine koji poznaju dobro svoje vojниke i danonoćno brinu o njihovim potrebama i razonodi. Oni će moći sa organizacijom komunista uspešno aktivirati primerne drugove da utiču na pojedince koji greše. Bez čitavog niza svakodnevnih drugarskih dela i uticaja, samo objašnjenje potrebe za drugarstvom neće dati željene rezultate.

DOSTOJANSTVO I ČAST

Dostojanstvo i čast se temelje na svesti o uzvišenoj ulozi i vrednosti čoveka uopšte, kao najsavršenijeg bića koje preobražava prirodu svojim razumom i stvaralaštvom. Zato i Gorki kaže: »Čovek, to zvuči gordo«. Težnja svakog pojedinca da razvije kod sebe sve najbolje vrline koje

krase jednog plemenitog i zaslužnog čoveka i da se sna-gom svesti i volje bori protiv svega što bi ih krvnilo — sastavni je deo njegovog dostojanstva i časti.

Razvojem ljudskog društva menjala su se i shvata-nja o pojmu časti i dostojanstva. Ali veliki deo njih pre-stavlja trajnu tekvinu opšteličudskog morala. Pitanje ča-sti i dostojanstva vezano je za poštenje, istinoljubivost, hrabrost, žrtvovanje za zajednicu, za strogo pridržavanje zadane reči i vernost datoj zakletvi i obavezi. Ono je ne-odvojivo od čuvanja svoga ugleda i ponosa na tradicije i tekvine svoga naroda. Ono sadrži prezir prema porocima, podlosti i licemerstvu, laži i podmićivanju, ulizivanju, krađi i nemoralu, pijančenju i rasipništvu. Ono je mržnja na nepravdu, eksploataciju čoveka i na agresiju na slo-bodu naroda. Častan i dostojanstven vojnik smatra ove poroke kao najtežu sramotu. U našem narodu postoje mnogobrojne izreke koje odražavaju njegovo shvatanje o dostojanstvu i časti kao što su: »Bolje je časno umreti, ne-go sramotno živeti«; »Od čega se pametan stidi — budala se ponosi«; »Rađe glavu nego obraz« itd.

U našem ratu naročito je bio razvijen osećaj časti i dostojanstva kod boraca i starešina. Postojalo je mišljenje da biti hrabar, ne napustiti svoje drugove u borbi ili ne izvršiti zadatak, nije samo pitanje izvršenja naređenja, nego da je pitanje časti i dostojanstva svakog pojedinca i cele jedinice. Bilo je jedinica u kojima je to shvatanje došlo do te mere da se smatralo nečasnim sagnuti se pod neprijateljskom vatrom, što je dovodilo i do većih gu-bitaka. Nadaleko je poznat primer časnog i dostojan-stvenog držanja narodnog heroja Sonje Marinković koju su fašistički krvnici strahovito mučili, terali na pri-znanja i na izdaju svojih drugova. Ona im se nijednog časa nije pokorila, a na gubilištu nije dozvolila da je s leđa streljaju, dobacivši krvnicima: »Pucajte, ovo su ko-

unističke grudi!« Ili primer jednog našeg oficira koji je 1947 godine bio na školovanju u SSSR. NKVD je još tada, pre Rezolucije informbiroa, pokušavao vrbovati naše oficire, obmanjujući ih o tobožnjem zajedničkom socijalističkom interesu, o tome da je SSSR njegova prva otadžbina, pa onda Jugoslavija, da je to zajednički cilj i dogovor itd. Ovaj oficir je posle njihove ponude nekoliko dana bio ozbiljno zamišljen, boreći se u sebi sa osećanjima vezanosti za svoju otadžbinu i datu zakletvu i osećanjima apstraktnog interesa »socijalizma u svetu«, o kome su govorili enkavedeovci. Na kraju se smirio, jer je našao rešenje i spoznao gde se nalazi pravi interes socijalizma i njegovo mesto. Došao je enkavedeovcu i rekao: »Neću vam ništa potpisati, to bi bila izdaja moje socijalističke zemlje i zakletve koju sam dao Titu. U mojoj zemlji se pljuje na izdajnike, a ja takav neću biti.«

Ovi primeri su izraz snage, dostojanstva i časti koja vlada u shvatanjima naših naroda. Ne izdati svoju otadžbinu, ne prekršiti datu zakletvu i zadalu reč, naš narod smatra izrazima najvišeg dostojanstva i časti. Naša narodna pesma i književnost je bogata primerima u kojima se ovo obrađuje. »Časna reč« je izraz jemstva koje naš čovek daje da bi mu se verovalo da će ostvariti ono što reče. Prekršioci date obaveze i vojne zakletve oduvek su osuđivani kao najgori izdajnici koje je pratilo prokletstvo pokolenja.

Častan i dostojanstven vojnik na svakom mestu čuva svoj ugled i ponosan je na priznanje naroda koji mu je poverio odbranu zemlje. On je svestan da time najbolje čuva ugled i interes svoje rodbine i drugova svoje jedinice. Povredu njihovih interesa i prava on prima kao povredu svoje časti i dostojanstva. Dostojanstvo, prema tome, nije uobraženost, gordost i nezdrava ambicija da se na račun drugoga uspe. Ono nije stvar spoljne uglađeno-

sti i rečitosti bez unutrašnjeg temelja na vrlinama čovjeka. Dostojanstvo podrazumeva staloženost i hladnokrvnost u najtežim časovima. Dostojanstven čovek uvek vlađa svojim postupcima, ne prenagljuje i ne galami za sitnice, ali ne čuti kad neko vređa najveće vrednosti njegovog naroda. On ne traži da ga sažaljevaju i smatraju nedoraslim za veće zadatke i napore. Naši borci i jedinice u toku rata osećali su najveću čast i dostojanstvo kada su dobijali naročito teške zadatke. Svaki borac i starešina osetio je toga časa da se u njega ima osobito poverenje koje on treba da opravda. Nošeni takvim osećanjima, oni su bili nezadrživi u svojim napadima i jurišima.

Na tim temeljima nužno je i danas razvijati ovu vrlinu u našoj vojsci. Kroz rad i zaduženje ljudi treba pokazivati veru u njihove sposobnosti i potsticati njihova osećanja časti i dostojanstva. U svakodnevnim odnosima čuvati se svega onoga što bi umanjivalo dostojanstvo čovjeka, maltretiralo ga ili potsticalo u njemu negativne sklonosti. U tumačenju događaja i raskrinkavanju zločinačkih postupaka neprijatelja prema našoj zemlji, treba uticati na čast i dostojanstvo vojnog lica, koje, naprimjer, ne može, a da ne osudi ubijanje naših graničara i progone naših građana — kao neposrednu povredu časti i dostojanstva celog naroda i svakog pojedinca. Važno je razvijati ova osećanja vojnih lica do te mere kako bi se uporno borili protiv raznih pojava i poroka koji štete ugledu Armije. Vaspitanje ove vrline mora takođe pretstavljati sadržinu svakodnevnog rada na obučavanju i izgradnji jedinice.

Ovo su toliko poznate vrline i njih je u stanju svaki naš mladi oficir i podoficir svestrano da razradi sa svojim potčinjenima. Zato će ukratko istaći njihov značaj.

Ljubav prema istini obuhvata i ljubav prema naučnoj istini i ljubav prema verodostojnosti i tačnom prikazivanju svakog i najmanjeg događaja. Ona je nespojiva sa laži, obmanom i licemerjem. Ona zahteva spremnost da se istina brani svim sredstvima i načinima. Kako međutim, borba za istinu nije laka stvar, za nju se mora boriti, odlučno i nepokolebljivo, ali je zato ona trajnija i uvek pobeđuje laž. I protiv neprijatelja se treba boriti istinom. O tome svedoče naša ratna i sadanja iskustva. Dok su, naprimjer, okupatori i domaći izdajnici širili neverovatne laži o partizanima i pripisivali im svoje zločine, dotle smo se mi služili iznošenjem istine o zločinima okupatora i kvislinga. Laž se na kraju brzo rasplinula i istina je konačno prokrčila sebi put u zemlji i svetu. Slično je u borbi sa klevetama Informbiroa, ali je trebalo imati odlučnosti da se toj strašnoj laži i pritisku odupre. Dakle, trebalo je biti spremni, kao što su to bili drugi Tito i njegovi saradnici, da se za tu istinu dadu i žrtve, trebalo je voditi upornu borbu da se razotkrije i onemogući ta laž, da čitav svet na kraju vidi u čemu je stvar i sa razumevanjem i simpatijama počne da podržava našu borbu. Oružje istine je najmoćnije sredstvo i ono nam je i u borbi protiv Informbiroa osiguralo pobedu i podršku u svetu.

Laži i obmane su nesvojstvene istinskim borcima za socijalizam. Mi ne izvrćemo istoriske istine, ne obmanjujemo mase o našim namerama i ciljevima, jer su oni pošteni, pravedni i istiniti, a istina se ne sakriva. To moraju da čine oni koji vode imperijalističku politiku i imaju nepoštene namere prema drugim narodima. Oni su primorani da lažu, jer se pripremaju za rat, a govore o miru,

jer drže u pokornosti druge narode, a pričaju o ravno-pravnosti, jer hoće da nature svoj poredak drugima, a galeme o kapitalističkom okruženju, ili kao oni drugi, o komunističkoj opasnosti u svetu. Laž i u ratu nanosi ogromne štete jedinici. Tako, naprimjer, u Šestoj neprijateljskoj ofanzivi, jednog mlađeg oficira poslao je komandant 7 divizije da izvidi pokrete neprijatelja na komunikaciji Glina—Kladuša. On nije izvršio zadatku, a na povratku je izvestio da je video mnogo svetla i čuo zvuk kamiona i tenkova. Ovaj lažni izveštaj, jer neprijatelja tamo nije bilo, izmenio je celokupan plan dejstva divizije za nekoliko dana. Lažno obaveštavanje u ratu i miru pretstavlja težak prestup za koji se najstrožije kažnjava.

Istinoljublje leži i u vrlini poštenja. Pojam poštenja se ne iscrpljuje samo u tome da se ne krađe ili ne prisvaja tuđe. On je mnogo širi. Za čoveka se kaže da je pošten ako je istinoljubiv i pravedan, spreman da učini drugome i da nikad ne nanese štetu pojedincu ili zajednici. Poštenje je takođe nespojivo sa nemoralnim životom, zloupotrebom položaja, dodvoravanjem i zavišću. Ono je u našim ratnim jedinicama mnogo negovano. Zahvaljujući snažnom uticaju starešina i organizacije komunista, brzo su prevaspitavani oni koji su imali pojedine poroke. Pljačka, silovanje, krađe i nemoral smatrani su najtežim zločinima prema narodu i njegovoј borbi i za njih se osuđivalo na najteže kazne. Međutim, veći uticaj na prevaspitanje ljudi činila je svest o štetnosti ovih poroka i prezrenje kolektiva prema onima koji ih čine. Na tim primjerima izvanrednog poštenja treba i u mirno vreme razvijati ovu vrlinu.

Uporedo sa istinoljubljem ide i skromnost. Skromnost je umerenost u prohtevima, nezanošenje uspesima i nesticanje sebe i svojih zasluga. Ona je svest o stalnoj potrebi usavršavanja i izgrađivanja sebe, samokritična oce-

na svojih slabosti i nedostataka i svesrdno prihvatanje kritike drugih. Ona proizilazi iz poštovanja sposobnosti drugih ljudi i realne ocene svoje vrednosti. Skromnost ne znači potcenjivanje sebe niti otsustvo želje za uspehom u radu i radovanju zbog priznanja koje se dobije. I u pogledu skromnosti mnogobrojni likovi predratnih komunista i stotine takvih iz prošlog rata izvor su za vaspitanje ove vrline.

Razvijanje istinoljublja, poštenja i skromnosti postaje sve potrebnije u našoj vojsci, jer su to vrline bez kojih je nemoguće graditi socijalistički moral u društvu i Armiji. Pored starešina, organizacija komunista u Armiji ima vanrednu ulogu u ovom smislu i to i jeste važan sadržaj njenog rada.

**I UPORNOST
NEPOKOЛЕ-
BLJIVOST**

Ovo su vrline bez kojih takođe nema potpunog lika vojnika i starešine. Ko uporno ne nastoji na ostvarenju željenog cilja i ko nepokolebljivo ne istrajava u savladavanju najvećih teškoća i smetnji na tome putu — taj ne može učiniti vrsna dela ni za sebe ni za zajednicu. Neuporne i kolebljive jedinice uvek su doživljavale poraz.

Zahvaljujući upornosti, naše su jedinice u toku rata pobedivale neprijatelja. One su izdržavale »nemoguće« često i preko ljudskih sposobnosti i baš zbog toga izlazile kao pobednici iz bitaka. Napred smo istakli primer takve upornosti i nepokolebljivosti naših jedinica u Petoj ofanzivi, koje su na kraju još i uspele da probiju tri neprijateljska obruča. Nema jedinice koja u ratu, kroz svoje borbe i okršaje, nije ispoljila takvu upornost i nepokolebljivost i koja nije zaslužila da se o njoj piše. Zato je i sledeći primer samo jedan među stotinama takvih. Dva

bataljona jedne slavonske i baniske jedinice bila su napadnuta od nadmoćnog neprijatelja na obali Save, prilikom prebacivanja eksploziva i drugog važnog materijala iz južnog dela Hrvatske u Slavoniju polovinom 1944 godine. Neprijatelj je bio o ovome obavešten, te je sa aviacijom i jačim snagama izvršio napad s desne strane Save od Jasenovca i Sunje. Imao je namjeru da bataljone nabaci na vodu, uništi ih i materijal zapleni. Povela se žestoka borba i partizani su bili izloženi jakoj vatri mitraljeza, bacača i topova i bombardovanju iz vazduha na čistini i ravnici. Neprijatelj im je nanosio prilične gubitke i posle nekoliko časova borbe uspeo da ih odbaci sa prvobitnih položaja. Ponestalo im je municije a neprijateljska minobacačka vatrica dohvatala je uskoro prelaz gde se vršilo prebacivanje materijala. Već je postalo poslovno kako su komandant baniskog bataljona, Nikola Joka, i komandant 16 slavonske brigade, Milan Joka, doneli rešenje i lakonski ga saopštili i svojim borcima i neprijatelju: »Ovde Joke, — ni koraka dalje!«. Sa ono malo metaka što je bilo u pojedinom vodu pustili su neprijatelja blizu, ispalili plotunom i zadnji metak i krenuli na siloviti jurš. Neprijatelj je već očekivao sigurnu pobedu, video je da je potpuno oslabila vatrica partizana i mogao je da osmatra gužvu koja je nastala na prelazu prilikom prebacivanja ranjenih i poginulih. Ali ga je ovaj napad potpuno iznenadio, zbumio i na kraju naterao u panično bekstvo. Partizani su vikali: »Drži ga, zalomi desno, ne daj da uteče, hvataj žive!« i u opštem rasulu nastalom kod neprijatelja zarobili mnogo vojnika i oružja. Dakle, ovde je upornost i nepokolebljivost jedinice da po svaku cenu ne samo izdrži napad neprijatelja, nego i pokaže vanrednu inicijativu u pronalaženju njegove najslabije tačke kao i mogućnosti kako da ga pobedi — dovela do uspeha. Ko-

lebljivost bi u ovoj situaciji značila propast za oba bataljona i pad tako važnog materijala u ruke neprijatelja.

Svaki starešina koji je učestvovao u prošlom ratu i doživeo sličnu situaciju na delu se uverio šta ova vrlina znači za vojsku. Upornost i nepokolebljivost su rezultat svesti o pravednosti borbe koja se vodi i važnosti postavljenog zadatka. One znače volju i odlučnost svakog pojedinca da po svaku cenu izdrži. One su nespojive sa nedodučnošću i preosetljivošću, sa izbegavanjem svakog težeg napora i malodušnim kapituliranjem pred teškoćama. U životu uspevaju samo oni ljudi koji su navikli sebe na odricanja i nedaće i koji su snagom svoje svesti i volje uporno i nepokolebljivo išli postavljenom cilju. A ukoliko su morali pasti, pali su slavno, poput narodnog heroja Mirče Aceva koga su bugarski fašisti uhvatili 1943 godine, strahovito mučili, ali ga nisu slomili. Sam zlikovac i njegov ubica izveštavao je: »Sam sam se čudio kako može da podnese toliko mnogo batina, a da absolutno nijednu reč ne kaže. On je bio zatvorenik koji je od svih koji su prošli kroz zatvor skopske oblasne policiske uprave, najviše mučen. On se pokazao najčvršći od svih...«

Može se vrlo mnogo učiniti u svakodnevnom radu na vaspitanju ove vrline. Kroz vojnu obuku treba kaliti izdržljivost trupa u pokretima i naporima i ostvarivanju najtežih radnji. Uporno insistiranje starešina da se i najmanji zahtev do kraja izvrši i da se od njega ni po koju cenu ne otstupa najmoćnije je sredstvo u tome. Ljude treba učiti da nema prepreke koja se ne može savladati, da nema bezizlazne situacije u ratu i da nema nerešivog zadatka u miru. Na primerima istrajnog i nepokolebljivog stava naših rukovodilaca u borbi sa svim mogućim spoljnim i unutrašnjim teškoćama u izgradnji socijalizma i očuvanju nezavisnosti države — treba izgrađivati ove vrline. Naše jedinice će se tako osposobljavati za sigurno izvršenje zadataka koji im se postave.

Pravilno organizovan vojnički život vaspitava kod ljudi navike da žive po utvrđenom redu, da drže u čistoći i ispravnosti svoje prostorije i ličnu spremu i da se pridržavaju odgovarajućih higijenskih propisa. Takav sređen život vaspitava čoveka da planski radi na ostvarivanju svojih ličnih zadataka, da racionalno raspoređuje vreme i troši svoje snage na one najvažnije. To potstiče njegove stvaralačke sposobnosti i energiju, celoj jedinici omogućuje uspešno izvršavanje zadataka.

Za vojsku je od osobite važnosti izgrađivanje tačnosti kao elementa koji osigurava besprekorno funkcionisanje njenog organizma. Tačno izvršavanje naređenja i blagovremeno ispunjavanje postavljenih rokova ima ogromnu važnost u ratu. Ako, naprimer, jedna jedinica ne stigne tačno u odgovarajuće vreme da udari na neprijatelja, ona može upropastiti čitavu akciju. I u našem ratu je bilo slučajeva da je zakašnjenje jedne čete u napadu na neprijateljsko uporište dovelo do velikih gubitaka druge jedinice i do potpunog neuspeha napada. Izgrađivanje tačnosti značajno je i neophodno i u miru. Ako je u jednoj jedinici besprekorno organizovano umivanje i izdavanje doručka, ako u njoj sve starešine uvek na vreme počinju i završavaju svoje časove, onda se time mnogo doprinosi izgrađivanju vojničke tačnosti. Ako starešine budno paze na svaki minut, kao i na to da li se prema postavljenom roku izvršilo naređenje — onda će u toj jedinici tačnost preći u naviku ljudi. Ne treba posebno isticati da će tačnost odigrati izvanrednu ulogu u budućem ratu baš zbog ogromne upotrebe mnogobrojnih tehničkih sredstava, brzine i pokretljivosti kojom će se odlikovati. U njemu će se još više potvrditi stara izreka da u ratu pobeđuje ona jedinica koja je brža i pokretljivija i koja blagovremeno dejstvuje po zamišljenom planu.

Tako je i u odnosu na urednost i kulturno ponašanje vojnih lica u jedinici i van nje. I na to najviše utiče sređen i dobro organizovan život i rad trupe, čistoća kasarne i kruga i strogo pridržavanje propisa o vojničkom ophodenju. I najzaostaliji vojnik će se, naprimjer, pažljivo kretati u odlično uređenoj spavaćoj sobi, trudeći se da je ne zaprlja cipelama i otpacima. Njena urednost deluje na njega i on skoro potsvesno pazi da ne naruši red i čistoću u njoj. Primer urednog starešine i njegovo kulturno ponašanje i postupci, besprekorna doteranost njegovog odela i spreme — potsticaće na takvu urednost i kod potčinjenih.

To znači da i ovde na starešinama najviše stoji koliko će svojim primerom uspeti na razvijanju i ovih važnih vrlina vojske. Njihovi primeri i navikavanje kroz dobro organizovan vojnički poredak daće mnogo veće rezultate nego pričanja o tome kako treba biti tačan i uredan. Tek u takvim slučajevima objašnjenje potrebe i korisnosti ovakvih vrlina imaće svog efekta.

Moglo bi se pisati i o nizu drugih vrlina koje treba odgajati u našoj vojsci. Naglasili smo da se one međusobno prožimaju, da je svaka vrlina puna elemenata onih ostalih i da tek takva i sve zajedno pretstavljaju vrednost i u konačnom zbiru se oformljavaju kao moral vojske. Sve one imaju drugačiju sadržinu od po formi sličnih vrlina koje su razvijane u kapitalističkim armijama. Kod nas se one temelje na socijalističkoj svesti i izgrađuju se u uslovima novih unutrašnjih odnosa, na jedinstvu starešina i vojnika, njihovom međusobnom drugarstvu i poverenju i na spoznaji da naša Armija postoji jedino za odbranu slobode i nezavisnosti naših naroda. U takvim uslovima moguće je vršiti svestrano razvijanje ovih vrlina i zasnivati ih na naučnim istinama i iskustvima.

Međutim, da bi se uspelo u ovom poslu, potrebno je poslužiti se mnogo širim metodima i sredstvima od onih koji se sada upotrebljavaju. Nisu dovoljna samo objašnjenja i ukazivanja, niti kritike i osude pojedinih sitnih grešaka ljudi. To je čitav sistem svakodnevnih uticaja koji se sprovode planski i sa jednim ciljem. Zbog toga ćemo u daljem izlaganju govoriti o nekim važnijim metodima i sredstvima, koji mogu poslužiti da se obogati rad na moralnom vaspitanju.

TREĆA GLAVA

Metodi i sredstva

Sprovoditi moralno vaspitanje znači razvijati određene crte karaktera, volje, osećanja i navika, osobina i postupaka, koje se ne mogu razviti isključivo vojnom i političkom obukom, nego, uporedo s tim, i čitavim nizom svakodnevnih, često neprimetnih uticaja i postupaka starešina i organizacije komunista. A da bi se izvršio takav moralni uticaj na ljudе, nužno je pridržavati se mnogih pedagoških načela koja često predstavljaju jemstvo uspeha. U nauci o neposrednom vaspitanju razrađeno je pitanje faktora vaspitanja, vaspitnih načela, metoda i sredstava, iako oni nisu kod svih građanskih i vojnih pedagoga jednako klasifikovani. U našoj Armiji u faktore vaspitanja spadaju: *stareštine, organizacija komunista i vojni kolektiv*, jer su oni snage koje sprovođe takvo vaspitanje. Od načela vaspitanja najvažnija su: *poznavanje individualnih osobina ljudi; poverenje; razvijanje inicijative i aktivnosti; sistematičnost i doslednost u vaspitanju*. Postojeće snage, pridržavajući se ovih i drugih načela, služe se u moralnom vaspitanju metodama: *uveravanja, navikavanja, potsticanja, prisiljavanja i takmičenja*. U okviru tih metoda upotrebljavaju se razna sredstva: *kritika i samokritika, uticaj primerom, nagrade, pohvale i kazne*.

Svi ovi elementi su došli do izražaja i u našem vaspitnom radu, iako ih mnogi od nas nisu gledali kao deo jednog naučnog sistema. Njihovo dejstvo može se najbolje sagledati prilikom razmatranja izgrađivanja jedne moralne vrline, o čemu smo napred govorili. O tome treba naširoko pisati i na osnovu naših sopstvenih iskustava. Kao što je vaspitanje dugotrajan proces koji se nikad ne može smatrati završenim, tako se ne može tražiti ni od nauke o vaspitanju da dâ gotove recepte i savršene metode i sredstva. Nova iskustva u drugačijim okolnostima obogaćuju nauku o vaspitanju, ali i potvrđuju one istine do kojih se decenijama dolazilo u ovom napornom poslu.

Ne mislim da iscrpno obrađujem svaki od gore naznačenih elemenata. Ali će izneti one najvažnije i pomoći njih raspravljati u prvom redu o aktuelnim pitanjima iz praktičnog rada — ne držeći se gore postavljenog redosleda i ne obrađujući svako pitanje.

**STAREŠINE,
ORGANIZACIJE
KOMUNISTA
I VOJNI
KOLEKTIV**

Sve starešine, počevši od najviših do najnižih, imaju prvorazrednu ulogu u moralnom vaspitanju svojih potčinjenih. Ta je uloga mnogo veća od one koju su imali u ratu. Starešine sa svojih funkcionalnih dužnosti najuspešnije mogu delovati na razvijanje moralnih vrlina svojih potčinjenih. Sem toga, mirnodopski život u Armiji zahteva još svestranije vaspitanje od onog u ratu, i za njega nisu dovoljne samo snage organizacije komunista i političkih radnika. To je sada, posle ukidanja komesara, još značajnije, a i s obzirom na činjenicu da se moralno vaspitanje sprovodi kroz čitavu obuku, kroz svako i najsitnije naređenje, u dnevnim odnosima i životu. Prema tome, ono ne bi moglo dati rezultate kada ga

svaki starešina ne bi sprovodio. Potpuno je realno i jedino mogućno zahtevati da to čini svaki starešina, razvijajući prvenstveno kod sebe sve te vojničke vrline i usvajajući takav sistem rada i odnosa koji će biti najpodniji za moralno vaspitanje ljudi.

Svaki starešina, s obzirom na funkciju koju vrši, izgrađuje svoj sistem rukovođenja, koji sadrži: način kako stiče uvid u stanje jedinice; kako planira i organizuje posao; kako izdaje naređenje — komanduje; kako vrši kontrolu i pomaže potčinjene; kakve veze i saradnju u radu ustrojava u jedinici. To su najvažniji elementi sistema rukovođenja koji se mogu za svakog starešinu propisati i ozakoniti. Ali se ne može propisati njegov stil rada i odnosa, već se stil može jedino izgrađivati. Pod stilom se podrazumeva njegov način pristupanja zadacima, studioznost, savesnost i tačnost, urednost i ekspeditivnost u poslu, njegov način kako postupa na raportu, kako se drži u kritičnoj situaciji, kako kad ubeđuje i pohvaljuje, a kako kad kažnjava. Kroz sve to izbija njegov temperament i iskustvo u radu, njegovo obrazovanje i kulturnost u ophodenju. Tu leži »tajna« njegovih uspeha u vođenju i komandovanju jedinicom koju on mora upoznati i njome ovladati. Bez toga se ponekima dešava da neumorno rade, na vreme izvršavaju sva naređenja više komande, a ipak nemaju starešinskog autoriteta, loše vaspitavaju ljude i jedinica im slabi. To je zato što nemaju izgrađen stil rada i ne poštuju načela i metode u odnosima u vaspitanju ljudi.

Jedni hoće sve sami da urade, sve oni da pokažu, nikom ne veruju i druge ne upošljavaju. Drugi su nagli i nikad se ne zna kako će postupiti u pojedinom momentu, jer redovno iznenađuju promenom svoga stava. Treći se zatrpuju poslom u kancelariji i retko se vide sa svojim potčinjenim, nikad nemaju vremena za lepu reč i razgo-

vor s njima. Četvrti su neistrajni u radu, jedanput rade, drugiput se olenje i ne vrše kontrolu postavljenih zadataka. Peti ne uče i ne rade, ali mnogo predikuju kako treba raditi i kakav treba biti, nedisciplinovani su i skloni porocima, a drugima daju savete. Razume se da takvi i ne osete kako baš zbog ovih ličnih slabosti nemaju autoriteta i ne uspevaju u vođenju jedinice. Za njih je važnije da otklone ove svoje slabosti i da onda ličnim primerom i poukom deluju na svoje potčinjene.

Starešine su najvažniji faktor moralnog vaspitanja u vojsci i njih ne može u tom poslu niko da zameni. Raspodela posla može i treba da se vrši u odnosu na razne predmete i strane vojnog, političkog i opštег obrazovanja, ali po pitanju moralnog vaspitanja, na svakom starešini leži puna odgovornost u odnosu na svoje potčinjene. Njegov rad mogu samo da pomognu i dopune organizacije komunista i vojni kolektivi, ali na svoj način i svojim metodama.

Organizacije komunista u Armiji imaju ogromnu ulogu u našoj vojsci u moralnom vaspitanju. Iako se njihovo mesto u odnosu na komande danas drugačije postavlja nego u ratu i svodi na pomoćnu ulogu komandama u radu — u odnosu na moralno vaspitanje njihova uloga nije umanjena. Celokupno naše iskustvo pokazuje da su one neophodni faktori u vaspitanju ljudi, jer je njihov sadržaj rada najviše i usmeren na ta pitanja. Bez toga se ne bi opravdalo njihovo postojanje u vojsci. Organizacije komunista grade i učvršćuju veze i odnose među vojnicima i starešinama i pravilno usmeravaju i najintimnija osećanja i raspoloženja ljudi. U njima se dolazi do saznanja o neraspoloženju i poteškoćama pojedinaca. Jednom rečju — one otkrivaju i vaspitavaju dušu jedinice i omogućuju odgovornim starešinama da sa svoje strane učine sve što je potrebno da jedinica bude jedinstvena. Njihovo postojanje

i rad daju našoj Armiji preim秉stvo nad onim vojskama u kojima nema takve unutrašnje snage, čvrsto organizovane, sa jasnim političkim ciljevima i pogledima na život. One su te koje uz starešine mogu uvek uticati na svakog pojedinca i u najsitnjem pitanju i tako izgrađivati socijalistički moral.

Bez organizacije komunista ne bi se moglo govoriti ni o dejstvu trećeg faktora — uticaju vojnog kolektiva — kakav se kod nas razvijao u ratu i posle njega. Ona je svoj kolektivni duh prenela na svaki vod, četu i bataljon. U partiskim i četnim kolektivima u ratu razmatrana su iskustva iz izvršenih akcija i ocenjivano držanje svakog pojedinca. Pred kolektivima se unapređivalo, delila odlikovanja i pohvale, vršila kritika, a i izricale kazne. Snagom njihovog dejstva odgajao se svestan, hrabar, pošten i častan borac i davala ohrabrenja za još silnije udare po neprijatelju. Za razliku od nekih buržoaskih pedagoga, koji su se pretežno bavili vaspitanjem čoveka kao jedinke, naša iskustva pokazuju koliko pažnje treba pokloniti izgrađivanju kolektiva i njegovog metoda uticanja na ljude. U tome pogledu mi posedujemo zaista bogata iskustva na kojima treba vaspitavati naše vojne kolektive i danas. Pri tome kod nas nije potisnuta vrednost pojedinca. Nama je jasno da može vredeti samo onaj kolektiv koji je sastavljen od politički svesnih pojedinaca, aktivnih i inicijativnih u radu, koji veruju u sebe i cene svoju čast i dostojanstvo. Mala je vrednost onog kolektiva u kome vlada podozrenje među ljudima, nesigurnost u sebe, slepo pokoravanje, gde se ne vodi računa o ličnim željama ljudi i gde se uniformiše njihovo mišljenje.

Da bi taj uticaj partiskog i vojnog kolektiva bio uvek snažan i efikasan, nužno je pridržavati se nekih principa u razvijanju odgovarajućih oblika njegovog delovanja. U zadnje vreme skoro se gubi iz prakse, naprimjer, održa-

vanje onih četnih raznih konferencija na kojima su se pretresali problemi čete. Pogrešno je napuštati ovaj oblik rada samo zbog toga što je sada nemogućno kritikovati starešine na tim konferencijama kao što je to bilo u ratu. Ali, iako je opravdano da se na njima ne dozvoljava da vojnik kritikuje starešinu — nije opravdano da se ovakvi i drugi sastanci ne drže s potčinjenima kada se za to ukaže potreba. Starešine bi se tako lišile važnog oblika rada preko koga mogu uspešno uticati na kolektiv i mobilisati ga na izvršenje zadataka. Ovde se, međutim, moraju razlikovati dve stvari — jedna je sastanak s potčinjenima na kome starešina obrađuje šire jedno važno pitanje ili problem jedinice, ukazuje na njegove uzroke i posledice, ističe najbolje rešenje i najprimernije ljude i kritikuje one koji ne rade dobro. Takav rad može biti samo koristan, a to potvrđuju i dosadanja iskustva. Ali, sasvim je drugo kada bi se takav sastanak sazvao da se raspravlja o svrsishodnosti naređenja starešine, kada bi se omogućavala kritika i izmena naređenja i kada bi starešina bio prisiljen da ubeduje ljude u to kako naređenje treba izvršiti. To bi bilo vrlo štetno i nespojivo sa karakterom vojske, autoritetom stareinstva i odnosima subordinacije — bez čega nema snažnih jedinica. Takav »demokratizam« u Armiji značio bi danas razvodnjavanje njene organizacije i doveo bi do štetnih posledica. Naređenje se može i treba objasniti, ali po njemu ne sme u vojsci biti diskusije i ubedivanja da ga treba izvršiti. Diskusiju i ubedivanje treba omogućavati kada su u pitanju opšti problemi iz života i rada jedinica, kada se razmatraju politički i drugi događaji koji doprinose podizanju svesti potčinjenih i mobilišu ih da usvoje najpravilnije poglede i u duhu njih postupaju. Ako bi se uopše moglo govoriti o demokratizmu vojnih kolektiva, onda je on u našoj Armiji izražen u drugim oblicima, nego što je to slučaj u životu van Armije. On se ogleda

u bliskim odnosima vojnika i starešina, u poštovanju prava datih potčinjenima, nemaltretiranju i nevređanju njihove časti i dostojanstva. Ti unutrašnji odnosi stvorili su lik slobodnog i otresitog vojnika, koji se ne plaši svojih starešina, koji bez bojažljivosti i ustezanja iznosi kako je shvatio dobijeni zadatak i kako ga misli izvršiti. U onoj vojsci gde vojnici neslobodno istupaju ili čute sigurno je da su starešine nepravednim odnosima i kaznama zastrašili svoje ljude i sputali njihovu slobodu i inicijativu.

Međutim, demokratizam dolazi do izražaja kroz rad organizacije komunista, koja, iako ne ulazi u pitanje odgovornosti za komandovanje, u čitavom svom radu u vojski ostvaruje načela demokratskog centralizma koja važe za ceo Savez komunista. Ona svojim radom i postojanjem u Armiji pomaže komandovanju najviše time što određenim metodama ubedivanja, kritike, uticaja najboljih i drugima, vaspitava ljude, razvija drugarske odnose i tako stvara čvrsto vezane vojne kolektive. Važno je istaći da se kroz masovni kulturni i fiskulturni rad u vojski vojnicima omogućuje da sami nose taj rad i u punoj meri ispolje svoje mišljenje i sposobnosti. Međutim, ne bi bilo pravilno da zbog svega ovoga starešine zapostave one oblike rada sa kolektivom kroz koje je mogućno najviše jačati njegov vaspitni uticaj, naročito u moralnom smislu. Kolektiv je taj koji svojim zahtevima i kritikom disciplinuje ljude i usmerava pojedince da rade kako je najbolje.

Partiski i vojni kolektiv putem kritike i samokritike ispoljava svoj vrlo snažan uticaj u vaspitanju. O kritici i samokritici kao i o slabostima njenog primenjivanja u organizacijama komunista već je mnogo govorenio. Važno je da ona ne bude deklarativna i da ne ostaje na priznanju da se nešto nije dobro učinilo. Kada se govori o slabostima ljudi, treba istovremeno govoriti i o njihovim dobrim stranama, upoređivati ih sa drugima, pokazati poverenje u

njih i potstaći njihovu aktivnost. To ima za posledicu da se ljudi brže popravljaju i da kritiku pravilno primaju. Tada će kritika i samokritika biti moćno oružje svakog kolektiva u vaspitanju ljudi.

Ponekad se misli da je dovoljno održavati što češće sastanke da bi se ostvario dobar uticaj partiskog i vojnog kolektiva. Međutim, to ne bi dovelo do uspeha, jer preveliki broj sastanaka umanjuje njihov uticaj. Oni, ustvari, mogu pasivizirati ljude, naročito ako se na njima nadugačko pretresaju opšte poznata pitanja koja bi se bez sastanka bolje rešila. Izvesan broj sastanaka često protekne u propovedima i postavljanju stvari, bez aktivnog učešća pojedinaca i pokazivanja kako treba raditi. Prevelik broj sastanaka može biti znak primitivnosti u radu, a iza toga se katkad sakriva nedovoljno zalaganje i slaba organizatorska sprema pojedinih starešina. Zato sastanke treba održavati onda kad za njih postoji stvarna potreba da se mobilise kolektiv i potstakne javno mnjenje u uticaju na pojedince. Ali dejstvo kolektiva važno je razvijati kroz individualni rad najsvesnijih vojnika i starešina i komunista među pojedincima u vidu usađivanja u njih jedinstvenih pogleda i zahteva. To znači da se uticaj kolektiva ne ostvaruje samo na sastancima. Svaki vojni i politički čas, postrojena jedinica i fiskulturni aktiv, vojnička zabava — sve to pretstavlja oblike kroz koje se može ostvarivati uticaj kolektiva na vaspitanje ljudstva. U tom slučaju je zadatak starešina da se prethodno pripreme za takav rad i da ga nenamešteno sprovode.

Što se tiče organizacije komunista važno je da se otkloni jednostranost u sadržaju njihovog rada. Ponekiput se troši mnogo vremena na rešavanje nekih organizacionih pitanja ili na kritiku sitnijih grešaka ljudi. Takav rad sužava njihov vaspitni uticaj i na komuniste i na nekomuniste. Njihov sadržaj treba obogaćivati i pretresanjem

važnih političkih problema, ali i smišljenim obrađivanjem pitanja patriotizma, drugarstva, discipline, poštenja, istinoljublja, razotkrivanjem štetnih sklonosti i poroka, kao što su religioznost, nemoral, sebičnost, kolebljivost, nespremnost na napore itd. Šire razrađivanje ovih problema, povezano sa držanjem i pogledima ljudi iz dotične jedinice, imaće pozitivnog odraza na razvijanje moralnih vrlina kod njih.

Svaki od ova tri faktora vaspitanja ima, prema tome, svoju određenu ulogu i svoje načine kako deluje. Ali je osnovni zadatak da se u tome radu oni dopunjaju i da svi jedinstveno deluju na vaspitanju ljudi. Starešine se u svom radu moraju oslanjati na partiski i vojni kolektiv, mobilisati ih na raznim zadacima, a kroz njih proveravati stanje jedinice i pravilnost svojih odluka. Oni pred kolektivom ubeđuju, kritikuju, pohvaljuju, savetuju ili opominju. Nema, međutim, uvek potrebe da se svaki pojedinac i za svaku grešku kažnjava pred kolektivom. To treba činiti, uglavnom, u težim slučajevima. Organizacija komunista sa svoje strane prati zadatke koje starešine daju jedinici, te potstiču ljude na izvršenje. No, ni to ne mora biti kod svakog zadatka, jer zavisi od njegove važnosti i spremnosti ljudi na izvršenje.

Jedino spretna kombinacija vaspitne uloge starešina sa ulogom partiskog i vojnog kolektiva može osigurati dobre rezultate u moralnom vaspitanju. Ako u jedinici toga nema, onda dolazi do štetnih krajnosti: jedna je, da se kritikom starešine šteti odnos starešinstva i subordinacije, a druga — da pojedine starešine zapostave uticaj partiskog i vojnog kolektiva. Svaka od ovih krajnosti ima loših posledica po unutrašnji poredak Armije.

Mnoga iskustva iz rata, primenjena u uslovima moderne armije, omogućuju da uspešno razvijamo uticaj kolektiva u oblicima koji obezbeđuju jačanje unutrašnjeg

poretka u Armiji i veće vaspitne rezultate. Pri tome moramo još više nastojati da se jača uloga i autoritet starešine kao najvažnijeg faktora vaspitanja uz koga i ostala dva faktora mogu da nađu svoje pravo mesto i svi zajedno ostvare krupan posao na izgradnji socijalističkog morala u našoj Armiji.

UPOZNAVANJE LJUDI

S obzirom da u Armiju dolaze mlađi ljudi, kod kojih je u procesu formiranje određenih osobina i navika, važno je najpre njih dobro upoznati da bi se moglo pristupiti njihovom vaspitanju i prevaspitanju. U pedagoškoj nauci postoji princip: »Ako pedagogija hoće da vaspitava čoveka, ona mora, pre svega, da ga upozna u svakom pogledu«. U našoj Armiji se u tom pravcu, za razliku od bivše vojske, mnogo otišlo napred.

U vojsku dolaze ljudi iz različitih društvenih sredina. Jedni su seljaci iz raznih krajeva u kojima vladaju razni običaji, drugi su fabrički radnici i zanatlije, treći đaci i studenti. Svi se oni odlikuju posebnim mentalitetom, različitim nivoom političkog i kulturnog znanja i svojim posebnim navikama i običajima. Vojnički kadar naše Armije raznovrstan je i po svom nacionalnom sastavu, a još su ostali snažni tragovi verske pripadnosti i uticaja.

Upoznati sve ovo jeste vrlo težak zadatak za starešine. Oni moraju dobro poznavati sredinu iz koje su došli njihovi vojnici, njihove običaje i navike, mentalitet i psihologiju. Zato je potrebno da mnogo više rade na podizanju nivoa svog opšteg obrazovanja i da stalno budu do detalja upoznati sa društvenim i privrednim razvitkom u pojedinim krajevima zemlje. Bez toga im je nemogućno dublje upoznati ljude i uspešno ih vaspiti.

tavati. Korisno je da se upućuju oficiri u fabrike, sela i razne krajeve. Na taj način oni bi bolje upoznali sredinu iz koje dolaze vojnici a to bi umnogome doprinelo efikasnjem uticaju na njih. Naš je kadar iz slične sredine iz koje su i vojnici što znači da on unekoliko već poseduje ovaj tako važan preduslov u vaspitanju. Dobri su predlozi da, naprimjer, pomoćnici komandanta za politički rad idu prilikom regrutacije u mesta odakle im dolaze regruti i da se što više upoznaju sa problemima toga kraja, pa i sa rođinom vojnika.

Međutim, ima pojedinih trupnih starešina koji u tom smislu ne poznaju dobro svakog svog vojnika. Često se teži da se upozna samo radna aktivnost jednog čoveka što, iako je važno, ne otkriva sve njegove karakterne osobine i navike. Negde se, pak, isuviše oslanja na pismene podatke i ocene o ljudima, koje su ustvari samo prilog za detaljnije upoznavanje čoveka. Neke starešine neprovare, naprimjer, sa kakvim nivoom političkog znanja dolaze regruti, šta im je jasno, a šta nejasno. Umesto toga, oni polaze od pretpostavke da je, recimo, svim vojnicima jasno o Informbirou, o imperijalizmu i demokratiji, pa usto drže politička predavanja u kojima upotrebljavaju mnogo stranih reči koje velik broj vojnika nije u stanju da razume. Posebno je važno potruditi se da se upoznaju karakter i navike potčinjenog, njegovo poštenje, iskrenost i odanost, druželjublje i odnos prema radu, život u porodici i drugo. Ako toga nema može se u odnosima i postupcima mnogo grešiti prema pojedinim ljudima. Kada dobro upoznamo čoveka, onda ćemo drugačije postupiti prema onome koji je povučen i zamišljen a drukčije prema onome koji je otvoren i veseo.

Dobar vaspitač će uvek voditi računa o raspoloženju svojih potčinjenih, nastojeći da im se pojedinačno što više približi, da upozna njihove poteškoće, da pokaže ra-

zumevanje i spremnost da im pomogne. Najvažnije je pravilno i individualno postupati sa ljudima. Starešine koje svim ljudima jednakо prilaze i smatraju da se njihov zadatak u Armiji iscrpljuje održavanjem vojnih i političkih časova, ne mogu postići dobar uspeh u radu na moralnom vaspitanju ljudi. Njima će se dogoditi da ne obrate pažnju na činjenicu što im je jedinica potištена i neraspoložena zbog lošeg postupka nekog starešine. Oni će preći preko te važne činjenice i smatrati da su pitanje rešili objašnjnjem nekog momenta koji je ljudima bio nejasan. Takvi ljudi i ne primete da neraspoloženje kod potčinjenih ima za posledicu slabo praćenje raznih vojnih i političkih predavanja i uopšte slab uspeh jedinice. Međutim, starešine koje dobro poznaju svakog svog potčinjenog i odmah reagiraju na nepravilnosti u odnosima između njih i vojnika, uvek će znati da preduzmu odgovarajuće mere i pravilno utiču na ljude.

Mnogo je lakše upoznati i oceniti rezultate rada i zaloganja potčinjenih, a daleko je teže i traži duže vremena upoznavanje njihovih karakternih osobina. Ne može se za dva do tri meseca oceniti karakter jednog čoveka. U tome bi se postigli mnogo bolji rezultati kada bi se postavio princip da komandir voda i čete mora da na prvom mestu upozna vojнике i ročne podoficire, da komandant bataljona mora da poznaje svoje podoficire i oficire, a komandant puka sve svoje oficire. Dobro je da rezultate u obuci ocenjuje onaj starešina koji drži nastavu, a da se ocenjivanje karakternih osobina ostavi ovim starešinama o kojima smo govorili, pod uslovom da kroz duže vreme potpuno upoznaju ljude.

U svemu tome je važno da se kampanjski i kancelarski ne prilazi zadatku proučavanja ljudi. Onoga momenta kada ih dobro upozna, starešina će bolje i brinuti o njima i neće mirovati dok kod pojedinaca ne otkloni neku lošu

naviku i ne prevaspita ih u pozitivnom smislu. To će staviti pred svakog starešinu obilje zadataka u radu s ljudima, koji su na prvi pogled izvan rada na obuci, ali od čijeg će rešavanja u krajnjoj liniji zavisi i uspeh obuke i, što je najvažnije, moralno-političko jedinstvo njegove jedinice.

**POVERENJE
U LJUDE**

Važno načelo u vaspitnom radu jeste poverenje u ljude i njihove sposobnosti. Posebno u Armiji ovo načelo ima svoje duboko opravdanje, jer u nju dolaze umno i fizički sposobni ljudi. Prema tome, pravilno je prilaziti im kao sposobnim i u svakoj prilici pokazivati da se ima poverenja u njih. To je uostalom opšti zahtev pedagoške nauke, a to potvrđuje i celokupna delatnost Saveza komunista u Armiji i van nje. U svojim mnogobrojnim govorima i člancima, naši rukovodioци, naročito drug Tito, stalno naglašavaju ovo pitanje i svojim praktičnim delima pokazuju kako treba verovati u ljude i stvaralačke sposobnosti naroda. U najtežim danima oslobodilačkog rata drug Tito je pokazivao duboku veru u naše borce, što im je davalо novu snagu da izdrže i glad i okruženje i da izlaze kao pobednici u bitkama. Zar nije čitav današnji kurs demokratizacije zemlje i radničkog samoupravljanja najdoslednije ostvarenje te duboke vere druga Tita u sposobnost i energiju naših radnih ljudi i njihovu odanost socijalizmu?

Setimo se kako je veliko dejstvo imalo u toku rata ukazivanje poverenja nekom omladincu ili omladinkи koji su tražili da se bore s puškom u ruci. Sam taj momenat, što se prema njima odnosilo kao prema starim borcima, što im se dodelilo oružje i što je čitav kolektiv pokazivao veru da će se oni dobro boriti, činio je da su oni ulagali

sve snage da do kraja opravdaju takvo poverenje. Njima je istovremeno pomagano da se brzo naviknu na nove uslove života i da što pre steknu potrebno iskustvo. Okruženi takvim poverenjem, oni su se brzo prevaspitavali.

Jedan od važnih elemenata u komandovanju i opštem rukovođenju jedinicama u ratu i miru svakako je poverenje vojnika u svoje starešine. Kad su vojnici uvereni u sposobnost, hrabrost i umešnost svojih starešina, kad su se na delima uverili da ih oni pravilno vode, da stalno brinu o njihovim životima i potrebama, onda te starešine imaju ogroman autoritet i bez poteškoća komanduju svojom jedinicom. Njihove reči potčinjeni rado slušaju i sa poletom izvršavaju njihova naređenja. Takve starešine uspešno učvršćuju vojničku disciplinu, bez potrebe da mnogo primenjuju disciplinske kazne.

Ako taj elemenat u komandovanju i odnosima nije u dovoljnoj meri zastupljen, on prouzrokuje mnoge slabosti u moralnom stanju jedinica. Događa se da je jedan starešina vrlo marljiv u radu, da strogo pazi da se čitav rad jedinice obavlja u duhu vojničkih pravila i propisa, a da ipak ne učvrsti disciplinu u svojoj jedinici. Tako se u jednoj jedinici jedan starešina žalio na svoje ljudе kako se ne osećaju odgovornim i ne izvršavaju njegova naređenja. Već imamo iskustvo da u takvom slučaju treba ispitati odnos toga starešine prema ljudima i način kako izdaje naređenja. I zaista, videlo se da su neki pojedinci bili uvređeni pogrešnim nastupom i nepoverenjem koje taj starešina ispoljava prema ljudima. On ne veruje svojim potčinjenim, stalno grdi oko sebe za najmanju slabost, jednako kritikuje ostale kako se ne zalažu, kako »džabe« jedu hleb, kako on sam mora sve da radi. Kada je, naprimjer, htio da sredi neka pitanja u garnizonu, išao je sam, susretao ljudе i grdio za nepravilnosti, umesto da je pozvao potčinjene komandire i dao im u tom smislu

određene zadatke. Takvim svojim postupkom on ih je pasivizirao jer nije imao poverenja da će izvršiti njegovo naređenje.

To su velike greške u vaspitanju. Takvi postupci dovode ljude do uverenja da niko neće da vidi njihov pozitivan rad i prizna njihove napore. Starešine koje ne veruju u svoje ljude, često su kruti i samoljubivi. Svoj autoritet oni nastoje da izgrade na strahu od kazne i skloni su da rukovode ljudima iz kancelarije i preko akata i da administrativnim merama učvršćuju disciplinu. Prema svojim iskonstruisanim šemama oni cene sve ljude oko sebe, a često sami takvoj šemi ne odgovaraju. Kako ne mogu stići da sve poslove sami svrše, jedinica im zaostaje i zbog čitavog odnosa slabij njen raspoloženje. Koliko god se zlagale takve starešine, ne mogu biti dobre vođe i vaspitači jedinica, ukoliko ne promene svoj stav. Makarenko je ovako govorio o tom pitanju: »Moj je osnovni princip uvek bio: što više zahteva čoveku, ali ujedno i poštovanje prema njemu. U našoj dijalektici to, pravo govoreći, jedno je isto — ne može se tražiti mnogo od čoveka koga ne poštujemo. Kad od čoveka mnogo zahtevamo, onda to samo uključuje i naše poštovanje; upravo zato što zahtevamo i upravo zato što se ti zahtevi izvršavaju, mi i poštujemo čoveka«. Razume se da se pri ovome mora voditi računa o tome da pred ljude, s obzirom na njihove sposobnosti i mogućnosti, postavljamo realne zadatke.

Ponekad se može čuti priča o pojedincima za koje starešine kažu da su iscrpli sva sredstva da ih poprave. Pojedinci su posle nekoliko, katkad samo disciplinskih grešaka, oglašeni kao nepopravljivi i prema njima se onda i mnogi drugi odnose sa podozrenjem. Međutim, iskusnije starešine su brzo utvrđile da se kod većine takvih pravilnim postupkom moglo mnogo više uspeti. Neki od njih bili su obeshrabreni, jer više nisu verovali da će

im ko priznati kada nešto dobro učine. Kada je tim pojedincima pružena ruka, kada se pokazalo da se veruje u njih i njihove pozitivne osobine, većina ih je prestala da greši.

Svaki čovek ima u sebi plemenitih osobina, a normalno razvijeni ljudi poseduju sposobnosti korisne po društvo. To što je kod nekih pogrešno vaspitanje potisnulo ove pozitivne osobine i sposobnosti u većoj ili manjoj meri, ne sme da dovede starešinu do toga, da od takvoga treba »dići ruke«. Naprotiv, njegov je zadatak baš u tome da se potpuno založi u radu s tim pojedincima i pomogne im da se oslobođe loših navika i ispolje svoje vrline i pozitivne sposobnosti. To nije nimalo lak posao, niti se može jednim potezom rešiti. U čitavom našem društvu vodi se borba za prevaspitanje ljudi i vodiće se još dugo. Ali ona može uspeti samo pod uslovom da se veruje u ljude i u snagu pravilnog vaspitanja. Naši vojnici i starešine svakodnevno dokazuju duboku odanost socijalističkoj otadžbini i spremni su da za njenu odbranu polože i svoj život. Kod njih je razvijen osećaj šta je dobro a šta loše po život i uspeh jedinice. Znači da većina pozitivno deluje i radi i da starešine i kolektivi imaju dovoljno snage da prevaspitaju pojedince koji greše. Svako proglašavanje čoveka nepopravljivim znači otvoreno ispoljavanje nepoverenja u ljude i priznavanje ličnog neuspeha.

Bilo bi korisno da se posle izvesnog perioda učini osvrt na rad i zalaganje svakog vojnika i starešine i ukaže na njihove dobre i loše strane. Ljudi će tako moći u celini da sagledaju kako ih i koliko kolektiv ceni i otkloniće od sebe ono što nije dobro. Po svemu se vidi da u čitavom radu i odnosima u vojsci mora biti dosledno sprovedeno ovo metodsko načelo koje ima tako krupan značaj za moralno jedinstvo Armije.

Ovo načelo dobija u Armiji veliki značaj. Vojska sama po sebi može da nametne takav odnos potčinjenima da pretežno ima da slušaju i izvršavaju naređenja. Ne čine li se napor u metodičnosti obuke i vaspitanja da se ljudi aktiviraju, oni onda iščekuju naređenja i gube samostalnost u radu, što u vojski, iako se radi o ljudima koje možda van Armije ne karakterišu te crte, može da nanese štete.

Cilj obučavanja i vaspitanja u Armiji jeste — naučiti vojnika i starešinu da se samostalno snalazi u borbi, da spretno rukuje poverenim oružjem, da sa puno inicijative i dovitljivosti iznalazi sredstvo i način za uništenje neprijatelja, da samostalno politički misli i deluje. Zato se o tome mora voditi računa. Ne smemo staviti oficira i vojnika u ulogu da samo pasivno sluša, jer se radi o odrasлом čoveku koji ima snažno izraženu volju da samostalno radi i rasuđuje. O tome je jedan pisac i pedagog rekao: »Samoradnja učenika je od mnogo veće važnosti nego kljukanje i suvišno pomaganje onih koji vrše nastavnički posao«. Koliko je ovo važno za obučavanje, toliko je važno i za vaspitanje.

Moral jedne jedinice biće dobar i ona će se i u ratu pokazati dobra, ako se u čitavoj obuci, političkom i kulturnom radu, u životu i odnosima u njoj, svaki čovek oseća da nešto vredi, da je po nečemu aktivran i da doprinosi kolektivu. Starešine treba što više aktivirati da se osete u ulozi vaspitača svojih potčinjenih, jer ta uloga disciplinuje i oplemenjuje ljude, jer oni rečju i delom služe za primer drugima. Sve ljudi treba aktivirati kroz rad, jer tako mogu najbolje da ispolje svoju sposobnost i inicijativu. Mnogo disciplinskih i drugih preступa u jedinici ukazuju na to da njene starešine nisu dobro organizovale posao i da svi ljudi nisu zaduženi od-

ređenim zadacima. U toj jedinici stanje se neće popraviti samo disciplinskim kažnjavanjem.

Karakterističan je slučaj podoficira K.... koji se jedno vreme odao pijanstvu i neradu i padao sve dublje u greške, ukoliko su ga više izlovali od posla. Kad su njegove starešine izmenile stav i počele da ga zadužuju sve više i sve težim zadacima, da pohvaljuju ono što dobro učini a ukoravaju za slabosti — on se počeo popravljati. Dakle, aktivnost ga je izvela na pravi put. U našem ratu ima mnogo primera za to. Kada u opkoljenoj jedinici uzme maha prepričavanje o opasnosti i počinje da se stvara panika, onda starešina koji odmah zaposli ljude, izdaje mirno i pribrano naređenje da taj i taj ukopa mitraljez, drugi izvidi određen pravac, treći podnese izveštaj o stanju municije — brzo normalizuje stanje u jedinici, jer aktivnost uliva ljudima sigurnost i poverenje u sebe. Ako jedinica u napadu na neko uporište zastane, onda komandant koji odmah izdaje naređenje da se dovuku topovi i koncentrišu bacači i mitraljezi, već samo takvim postupkom deluje na ljude ohrabrujuće i učvršćuje njihovo uverenje u pobedu.

I u praktičnom radu treba se pridržavati ovog načela. Nije pravilno da se, naprimjer, ceo sat drži neko predavanje, a da se niko ne pita šta misli i ne potstakne da nešto iznese i drugima objasni. Često mnogo govorimo o udarnicima i njihovom samopregornom radu za zajednicu, a u jedinici među vojnicima ima nekoliko udarnika čije bi istupanje daleko jače uticalo na ljude. Mnogo govorimo o drugarstvu i požrtvovanosti, o hrabrosti i odanosti, a u jedinici ima starešina koji su u ratu činili podvige dostojne divljenja. Kad bi oni sami govorili o tim svojim doživljajima, to bi imalo daleko snažniji efekat na ljude. Frizerstvo i tutorisanje se najbolje otklanja razvijanjem aktivnosti ljudi. Svakog vojnika je mogućno bilo po čemu

aktivirati u kulturno-masovnom radu, jer oni na razne načine mogu ispoljiti svoje znanje i veštinu. Trebalo bi imati uvid i isticati one koji se pokažu kao najbolji strelnici, nišandžije, najizdržljiviji u trčanju, najbolji pevači, crtači, fiskulturnici itd. Tamo, gde se istakne svaki pripadnik jedinice koji to zасlužuje i učini da i on sa svoje strane utiče na druge ljude, gde je broj takvih pretežan u jedinici, tamo je opšta aktivnost najbolja slika njene čvrstine i borbene spremnosti.

Kroz razvijanje aktivnosti ljudi najbolje se potiče njihova inicijativa. Kada se od vojnika traži da i on nešto učini na času obuke, onda je on primoran da razmisli kako to da ostvari. I ne samo to. On koncentriše svoju pažnju i aktivira svoju volju, kako bi to učinio što bolje. Tako se vojnik neće samo bukvalno držati naređenja, već će inicijativno da nalazi što bolji način da se ono izvrši, a ta osobina je vanredno potrebna u ratu. Jedan komandir voda je dobio zadatku da po svaku cenu drži položaj. On je rešio da sa jednim odeljenjem udari bočno po neprijatelju, rastereti napad na glavni položaj i tako omogući uspešnu odbranu. U zapovesti pretpostavljenog nije predviđena ova radnja, jer mu je bilo nemoguće unapred oceniti kako će se situacija razvijati. Ali je ovde inicijativa komandira voda u datom momentu bila odlučujuća da se uspešno izvrši zadatak.

Aktivnost i inicijativu moguće je poticati i kroz svakodnevni rad i život jedinice. Sa koliko oduševljenja ističe svaki vojnik svoj doprinos uređenju kasarnskog kruga, kopanju kanala, zasađivanju drveća i izgradnji natstrešnica. On oseća da je tu dao svoj udeo i ponosi se na to. Starešina koji shvati vrednost ovog načela za vaspitanje ljudi moći će inicijativno da pronalazi načine kako to da razvija kod potčinjenih.

noj armiji, kod nas se primenjuje metod uveravanja. Njime se kao osnovnim metodom služilo i u ratu, u toku koga smo osetili šta znači uveravanje ljudi i kakvo dejstvo ono ima na njihovu svest i raspoloženje. Bez uticaja na svest i razum kod pojedinaca ne mogu se postići željeni rezultati ni u moralnom vaspitanju vojske kao celine.

Važno je tačno znati kako i kada treba uveravati, a kada ne treba. Uveravanje je potrebno u obuci i vaspitanju, ali je štetno kada bi se primenilo prilikom izdavanja naređenja. Uveravanje je metod kojim se deluje da bi se podigla svest i saznanje ljudi o onome čemu ih treba obučavati i vaspitavati. A toga nikad nije previše, jer se u tom poslu ne dolazi tako brzo do rezultata. Tačno je da se u vojsci mora prisiljavati na izvršenje zadataka. Međutim, bez obzira koliko mi prisiljavali na izvršenje konkretnog naređenja, dobro će doći objašnjenje koje starešina daje u vezi naređenja da bi ga potčinjeni što bolje shvatili. Često su takva objašnjenja nužna, ali su ona drugačija od ubedivanja. Ubedivanje ljudi u potrebu da izvrše naređenje slabi snagu naređenja i u našoj praksi se već zna kada treba uveravati, a kada dati samo kratko objašnjenje po konkretnom naređenju. No i jedan i drugi oblik imaju veliku važnost u vaspitanju ljudi. Uveravanjem treba delovati na razum, a ne na strast, njime treba poticati ljude, a ne lomiti njihovu volju, disciplinovati njihovu energiju, a ne kršiti je, svestrano razvijati ličnost, a ne uniformisati je. Napuštanjem metoda uveravanja došlo bi se u situaciju bivše vojske u kojoj se vršila dresura ljudi i prigušivalo svako samostalno rasuđivanje.

Uveravanju šteti tutorisanje i držanje moralnih predika, naprimer o tome »kako treba biti svestan situacije, sagorevati na radu, biti dostojan palih žrtava« itd. Ne-

pravilno je prilaziti ljudima s visine, kao tutor, ne dozvoljavati im da išta samostalno preduzmu, jednom rečju, odnositi se prema njima kao prema nedorasloj deci. Odavno su najstariji pedagoški radnici osudili držanje moralnih pridika kao štetno, jer to često guši inicijativu ljudi i vreda njihov ponos. Takvih moralisanja ima i na sastancima komunista u vojnom i političkom radu. Ima starešina koji stalno govore o odgovornosti, liku oficira, a stanje u jedinici im je lošije nego kod onoga koji dobro organizuje posao, konkretno i živo objasni ljudima zadatke. Daleko će više uspeha imati onaj koji zahteva i pouke potkrepljuje živim primerom vrednih ljudi iz postojeće sredine, koji kratko objasni cilj i važnost zadatka, dobro organizuje posao, pokaže veru u ljude i povede ih na izvršenje. Takvo objašnjenje imaće jače moralno dejstvo od moralnih pridika koje su obično fraze, bez ikakve veze sa konkretnim zadacima.

U metodu uveravanja ponekad se malo pozitivno deluje, a više upozorava da se nešto ne sme, postavljaju ograničenja i kritikuje kako ovo ili ono ne valja kod čoveka, a istovremeno se ne kaže šta je kod njega dobro i kako raditi da bude bolje. Na sastancima komunista još uvek ima kritika koje se svode na to da se nekome kaže: »Nisi smeо ovo i ono učiniti, obećaj da nećeš činiti slične propuste«, itd. Ranije je bilo slučajeva da su u nekim jedinicama stajale na zidu takmičarske parole: »Takmičimo se da ne načinimo nikakav disciplinski prestup, da ne bude izostanaka sa časa« itd. Naše iskustvo pokazuje da ovakvo uveravanje ne daje rezultate. Ono sputava inicijativu ljudi i drži ih stalno u strepnji da nešto ne pogreše. Pravilnije je pristupati čoveku u uverenju da će pravilno uraditi nešto i potstaći ga primerima drugih. Tako će se njegova pažnja usmeriti na ono što treba činiti, a ne na ono što ne treba. Još je teža greška kada se

na takav način obraća celoj jedinici kao bezličnoj masi i ona upozorava da nešto ne sme učiniti.

Moralni uticaj na ljude ne vrši se samo nekim odvojenim moralnim poukama, i najmanje njima, nego i kroz vojnu obuku, politički i kulturni rad. U Francuskoj su, naprimer, još pre rata sprovodili nastavu o moralu koju su držali po dvadeset minuta pre svih časova. I u našim srednjim školama se danas posebno obrađuju pitanja moralnog vaspitanja. Postoji mogućnost i potreba da se s vremena na vreme i na posebnim časovima sprovodi neposredno moralno vaspitanje. No, sve to ne bi bilo dovoljno ako se to ne bi sprovodilo i kroz čitavu obuku i život jedinice i pojedinaca. U tom slučaju će zavisiti i od umešnosti nastavnika koliko će vešt povezivati pojedina pitanja i davati moralnu pouku. U Armiji je to mogućno postići, naprimer, prilikom obrade teme »Četa u odbrani«. S tim u vezi može se izneti neki primer uporne i nepokolebljive odbrane naših četa u toku rata, kada se ispoljila velika hrabrost i disciplina kod boraca. Odgovarajuće pouke mogućno je vezati za pojedina pitanja koja se obrađuju na političkim časovima, na raznim sastancima i razgovorima s ljudima. Bilo bi vrlo korisno ako bi se u časovima kulturno-prosvetnog rada čitali odlomci ratnih dnevnika i pričalo vojnicima o primjerima heroizma iz prošlog rata i likovima narodnih heroja. Time bi se postigao veći efekat u vaspitanju ljudi.

Snagu uveravanja umanjuje i verbalizam i frazerstvo. Ima nekih koji smatraju da je što veća upotreba stranih reči i gotovih parola znak učenosti i kulture. Neki put se čak te strane reči upotrebe i u pogrešnom smislu. Frazerstva i uopštenosti ima i u vojnoj obuci, gde se često bez očiglednih sredstava i praktičnog pokazivanja prelaze mnoge vežbe i radnje.

U odnosu na oformljavanje izrazitih vojničkih vrlina često se metod našeg uveravanja iscrpljuje u političkom objašnjavanju aktuelnih događaja i pojava i to na način na koji bi se u svakoj drugoj političkoj školi obrađivala ta pitanja. Međutim, isti cilj bi se mogao postići ako bi se, naprimjer, obradom raznih bitaka iz naše prošlosti uporedo davala i marksistička analiza klasnih i ekonomskih odnosa dotičnog društva, ali bi se zato, obradom tih pitanja, određenije delovalo u moralnom smislu na razvijanje vojničkih vrlina: hrabrosti, discipline, komandantske umešnosti i ljubavi prema otadžbini.

Naša pozitivna iskustva u korišćenju ovim metodom već su do danas izvršila veliki uticaj na moralno vaspitanje vojske. Uspemo li se oslobođiti pomenutih i sličnih slabosti, taj će uticaj biti još snažniji.

**LIČNI PRIMER
I
UPOREĐIVANJE**

Moralni uticaj na ljude najrealnije i najočiglednije se ostvaruje pokazivanjem primerom u radu i ponašanju. Ovo sredstvo neophodan je elemenat u metodu uveravanja. No, da bi se moglo vaspitno uticati primerom na ljude, potrebno je da starešine dosledno delom pokazuju ono što zahtevaju od drugih. Ne može vaspitavati druge onaj ko govori o disciplini, a sam je nedisciplinovan, ko se ne zalaže u radu i živi nemoralnim životom. Još manje to može učiniti onaj koji se ne odlikuje političkom svešću, hrabrošću i bezgraničnom odanošću otadžbini. Uticaj primerom bio je jedno od najsnažnijih sredstava u vaspitanju boraca za vreme rata. Naši desetari i komandiri vodova, komandiri četa i bataljona pokazivali su u svakoj borbi primere hrabrosti, umešnosti u komandovanju i visoke političke svesti. Borci su sledili njihov primer, težili da

ih dostignu i trudili se da svojim mlađim borcima pokažu isti takav primer. Tako je i danas. Ako vojnici vide svoga komandira voda kako zauzima pravilan vojnički stav u razgovoru sa komandirom čete, to će na njih brzo delovati da se i oni isto tako odnose prema komandiru voda. Neka se niko ne zavarava da naš vojnik neprimećuje izvesnu slabu osobinu ili naviku, naročito nerad, neznanje i nedisciplinovanost, slepo podražavanje i poniznost. Zato se i starešine moraju truditi da vaspitavaju sami sebe, da kontrolišu svoje postupke i ne dozvoljavaju da čine greške pred potčinjenima. Starešine koje se tuže da im je, tobože, neko drugi umanjio autoritet, često zaboravljuju da su to jedino sami učinili svojim greškama, lošim navikama i postupcima. Potčinjeni vrlo dobro umeju da ocene vrednost svog starešine, njegovo znanje i umešnost, odanost i hrabrost, poštenje i pravednost. Oni će ga zbog toga zavoleti i više će ga poštovati ako je pravedan i strog, nego ako greši, a podilazi ljudima i oprاشta im slabosti.

Vaspitno dejstvo primerom ne iscrpljuje se samo u ovome. Ogroman uticaj na vojнике ima iznošenje primera iz rata i naših ratnih tradicija. Govoriti o hrabrosti a ne iznositi primere iz prošlog rata o podvigu nekog bombaša, puškomitraljesca ili kurira, neće imati toliko dejstva. Za starešine je važno iznositi likove hrabrih i umešnih komandanta, koji su dobro vodili svoju jedinicu u pojedinim bitkama. Bilo bi vrlo korisno kada bi se takvim primerima ilustrovali vojni i politički programi, a i više koristilo ono što imamo, a to su ratni dnevničari i memoari, vojna literatura o borbama u prošlosti, patriotska književnost, naročito narodne pesme. Naš narod je kroz narodnu pesmu dao oličenje moralnih kvaliteta kakve jedan junak treba da ima. U književnim delima Njegoša, Mažuranića, Prešerna i dr. dati su likovi patriota i ju-

naka. U mnogo slučajeva bi čitanje i tumačenje vojnicima narodne pesme i književnih odlomaka više moralno de-lovalo na njih nego predavanja o hrabrosti i junaštvu.

No, uticanje primerom treba vršiti i upoređivanjem ljudi u svakoj jedinici i isticanjem onih koji to zaslužuju svojim radom i ponašanjem. To će biti najbliže ljudima, lako je uočljivo i neminovno ih potstiče da isto to čine. Jedan rimski pisac je pravilno rekao: »Onaj koji se ni s kim drugim ne upoređuje — neminovno mnogo pripisuje svojim vlastitim moćima«. Upoređivanje je, uostalom, osnova takmičarskog metoda, jer se njime upoređuju ljudi i rezultati njihovog rada, izmenjuju iskustva među jedinicama i pojedincima, odaje priznanje onima koji to zaslužuju. Vaspitni uticaj primerom i upoređivanjem ljudi unosi realnost u naše zahteve za njihovo moralno ponašanje i postupke i ne dozvoljava da se prelazi na moralne pridike i tutorisanja. U tome će takođe mnogo doprineti i organizacija komunista u vojski. Njenim radom će se masovni uticaj komunista odozdo, njihovi živi primjeri i potsticanje, sjediniti sa starešinskim primerom i proizvesti željeni moralni uticaj na ljude.

**NAGRADA
I POHVALE**

Sem metodskih načela o kojima smo govorili, veliki uticaj u moralnom vaspitanju pretstavlja i primenjivanje vaspitnih sredstava — nagrada i pohvala. One se mogu davati, kao što se u Armiji i čini, u raznim oblicima: ratna i mirnodopska odlikovanja, takmičarske zastave i diplome, pohvale pred strojem i priznanja, dodeljivanje otsustva, izleti i drugo.

U korišćenju ovim vaspitnim sredstvima ponekad se greši. Tako ima škrrosti u izricanju nagrada i pohvala.

Ima nekih jedinica u kojima je broj kažnjenih veći od broja pohvaljenih, iako je ogromna većina zaslужila da dobije priznanje za svoj rad, a tek mali broj pojedinaca greši. Kada postane sistem, upotreba nagrada i pohvala i drugih metoda potsticanja imaće krupan odraz na moralno vaspitanje ljudi.

U izricanju nagrada i pohvala važno je pridržavati se individualnog nagradivanja i pohvaljivanja. Većina neumorno radi na izvršavanju svojih zadataka i mnogi od njih čine dela vredna priznanja. Potpuno je logično što svaki čovek želi po završetku rada da bude ocenjen po svojoj vrednosti i da kod ljudi postoji težnja da kolektiv kaže svoju reč i oda priznanje takvom radu. To je nužno posledica njegove dobre organizacije, individualnog zaduživanja i odgovornosti. Tamo gde kolektiv pati od t. zv. »obezličke«, gde se niko lično ne oseća odgovoran za jedan zadatak, pojedinci se ne zalažu da što bolje rade, opšta pohvala toga kolektiva u takvom momentu ne potstiče uvek pojedince. Nepravilno je, prema tome, pohvaliti samo kolektiv, a ne i niz pojedinaca koji su najviše doprineli njegovom uspehu.

Vaspitno dejstvo nagrada i pohvala mnogo se umanjuje ako se one šablonski dodeljuju, naprimjer, svim starešinama jedne čete, jer je četa dobra, ili svim vojnicima jedne jedinice koja je učestvovala u izvršavanju jednog važnog zadatka. Pohvalom cele jedinice, svi njeni pripadnici će osetiti da su dobili opšte priznanje, ali u njoj treba diferencirati one najbolje od prosečnih i lično ih pohvaliti. Još teže posledice izaziva nepravedno dodeljivanje nagrada i pohvala. Zato je uvek pravilnije dobro oceniti ko je zaslужio da bude istaknut ostalima kao primer za ugled.

Dodeljivanje nagrada i pohvala ne iscrpljuje se samo u određenim formama i sredstvima. Ogroman uticaj ima

priznanje koje starešine odaju ljudima i u najsitnijim poslovima. Ono im daje silan potsticaj da još bolje rade i zalažu se. Tako je jedan komandant puka, posle napornih vežbi, organizovao izlet sa svojim podoficirima, a vojniciima dozvolio izlazak u grad i posetu sportskoj utakmici. Svi su oni shvatili da je to priznanje za njihov rad i zlaganje.

Ako se pohvale i nagrade shvate kao važno sredstvo u moralnom vaspitanju, onda će svaki starešina umeti da pronađe razne načine kako tim putem da potiče raspoloženje i vaspitno utiče na ljude.

KAZNE

Mnogobrojna vaspitna sredstva i uticaji ipak ne mogu obezbediti da pojedini ljudi ne čine greške. Većina vojnika ne čini greške namerno, nego zato što, ili, nisu dobro shvatili zadatke, ili se teže navikavaju na uslove života u Armiji, ili pak pojedinac ima neke negativne sklonosti i navike. Kada se jedna greška negativno odražava na jedinicu ili pojedince i kada je prestup težeg karaktera, potrebno je izreći disciplinske i druge kazne da bi se jedinica oslobodila takvih grešaka i da bi se vaspitno uticalo na ostale.

U našoj Armiji ne primenjuju se fizičke kazne, šamaranja i maltretiranja vojnika; naprotiv, u njoj je najstrožije zabranjeno starešinama da ih vređaju psovkama i drugim pogrdama. Vojnici se po kazni ne nagone da trče pod oružjem, da gledaju u sunce, da obavljam najteže fizičke radove kao u bivšoj vojsci. U Pravilu o disciplinskom kažnjavanju nalazi se toliko garancija pravima, časti i dostojanstvu vojnika. U njemu je ograničeno pravo jednom delu starešina da izriču kazne zatvora vojnicima, a svima kažnjenima daje se pravo žalbe. Propisani su po-

stupci kojima se obezbeđuje da starešine ne izriču kazne u ljutini i na brzu ruku. Takav postupak i u pogledu kažnjavanja u našoj vojsci još više podiže ljubav vojnika za službu u njoj. Karakteristične su reči jednog vojnika sa Kosmeta koji je na pitanje, kako se oseća u vojsci, odgovorio: »Odlično, niko me ne tuče i ne psuje, svi se brinu da što više naučim«. A znamo kakve su odgovore davali vojnici bivše jugoslovenske vojske svojim pozanicima.

No i pored svega ovoga, često se kažnjava disciplinskim kaznama, a ne vodi dovoljno računa o njihovom vaspitnom dejstvu. Neki odmeravaju kazne samo prema veličini prestupa, a ne vode istovremeno računa o tome da se za prestup kažnjava čovek. Ako se tako postavi pitanje, onda će se u dosta slučajeva različito kažnjavati ljudi, naprimjer, zbog istog prestupa, jer su oni različni po svojim osobinama i osetljivosti. Drugačiju kaznu treba izreći onome koji je sam uvideo svoju grešku, koji je prvi put čini, a drugačiju onome koji češće greši. O tome se mora misliti ma koliko težina prestupa zahtevala jednu određenu visinu kazne, kao odgovarajuću meru prema objektivnoj štetnosti prestupa. Nepravedna i preostra kazna može na pojedinca teško da deluje, da ga dovede do potištenosti i nezadovoljstva. U jedinici u kojoj ima mnogo kažnjenih nema poleta u radu na izvršavanju određenih zadataka. Neke starešine ne ispituju dovoljno uzroke zbog kojih je nastala greška. Katkad se uzrok nalazi u nejasnom i neodređenom naređenju samog starešine. Sasvim će drugačije raditi onaj potčinjeni kome starešina određeno naredi: »izvršićeš to i to«, nego kad mu se usput kaže: »bilo bi dobro da učiniš to i to«. Ovaj drugi oblik neodređenog naređivanja potčinjene dovodi u dvoumljenje.

Negde, pak, se ne pridržava postupnosti u kažnjavanju, nego se za prvu grešku koju učini potčinjeni,

izriče odmah najteža kazna. Time se umanjuje efekat kažnjavanja i vaspitno dejstvo koje pojedine kazne imaju. Mali efekat će imati i kažnjavanje većeg broja ljudi za učinjenu grešku, iako ima primera kada je i to bilo nužno. Kod nas je već dovoljno kritikovano paralelno kažnjavanje, naprimer člana SKJ partiskom i vojničkom kaznom za istu grešku. To nije potrebno kad se radi o greški iz oblasti izvršenja naređenja i propisa, jer u tom slučaju ništa ne može da zameni meru starešine. U velikom broju slučajeva praksa je pokazala da je dovoljna samo jedna kazna, što ne znači da organizacija komunista ne treba da kritikuje pojedince što su doveli do toga da budu kažnjeni.

Vaspitno dejstvo kazni pojačava se, kako to pokazuje naša praksa, objašnjavanjem razloga zbog koga je kazna izrečena i upućivanjem ostalih kako treba da rade pa da ne čine slične prestupe. Ako se u kažnjavanju pridržava duha naših pravila i propisa i misli o tome kako da se kazne iskoriste kao vaspitna mera, one će imati uvek moćan moralni uticaj.

DOSLEDNOST I SISTEMATIČ- NOST U VA- SPITNOM RADU

Dosada smo izneli samo neka načela i metode koja su tako važna u moralnom vaspitanju ljudi. To ni izdaleka nije sve ono obilje metoda koje treba primenjivati, niti su pak kroz one koje smo obrađivali date sve njihove strane. Tako bi se, naprimjer, u metodu uveravanja moglo govoriti i o oblicima kroz koje se ono vrši kao što su: govor, predavanja, prigodne reči, razgovori, debate, dijalozi, recitacije itd. U metodu uveravanja služi se raznim sredstvima i iznošenjem primera, upoređenjem, kritikom, pohvalom, pokazivanjem očiglednih

sredstava, crteža, slika, filma i dr. To znači da nam stoji na raspoloženju mnogo načina — da bi se ljudi uverilo u ono što se hoće.

Metoda *navikavanja* takođe sadrži mnogo elemenata: navikavanje ustaljenim rasporedom rada, ponavljanjem pojedinih radnji, jednoobraznim odevanjem i vežbanjem cele jedinice; upornim nastojanjem starešina na izvršenju zadataka; kontrolom i proverom rada potčinjenih; uticajem najprimernijih i objašnjenjem važnosti radnji i postupaka.

Da bi se razvio uticaj *potsticanjem*, nužno je, pored odlikovanja, nagrada i pohvala, činiti i pojedinačna priznanja; uticati primerom; upoznavati se tuđim iskustvom; unositi vedrinu i polet u radu; ukazivati na korist od rada po zajednicu; imati poverenje u ljudi; omogućavati njihovu ličnu inicijativu; zadovoljiti njihove potrebe i opravdane želje; organizovati razonodu i odmor; pomoći im u teškoćama; upoređivati rezultate rada pojedinaca i kolektiva; čuvati njihovu čast i dostojanstvo i sa puno objektivnosti kritikovati njihove propuste i mane.

Tako je i u odnosu na *prisiljavanje* koje se ne vrši samo kaznom. Prisiljavati na izvršavanje zadataka može se: organizacijom rada; određenim vojničkim tonom naređivanja; objašnjenjem nužnosti izvršenja i teških posledica i štete od neizvršenja; snagom autoriteta starešine i izazivanjem stida zbog neizvršenja; upućivanjem i savetom; ličnom i kolektivnom kritikom; ponavljanjem radnji; pozivanjem na izjašnjavanje i raport; kontrolom i zalađanjem svih starešina; i, najzad, čitavim nizom propisanih kazni.

Metod *takmičenja* u suštini zahteva određenost i konkretnost zadataka, zaduženje pojedinaca i jedinice sa rokom kad se moraju izvršiti, izmene iskustava i stalno upoređivanje u procesu takmičenja, jasno isticanje rezultata

i na kraju izricanje pohvala, dodeljivanje nagrada, odlikovanja, zastava i diploma na završnoj smotri ili priredbama. Takmičenje se u Armiji ne organizuje u obuci i vaspitanju, ali može napr. u oblasti kulturno-zabavnog i fiskulturnog rada i prilikom izvršenja nekih materijalnih i fizičkih poslova. Ali se takmičarski metod upoređivanja primenjuje kako u obučavanju, tako i u moralnom vaspitanju. Stoga je nepravilno smatrati da metod takmičenja treba primenjivati samo u organizovanom takmičenju i raznim kampanjama. Mirnodopski život Armije je vrlo jasno određen i regulisan i obuhvata obavezan rad po najvažnijim zadacima. U njemu relativno manje dolazi do momenata kada treba ostaviti niz drugih poslova da bi se sve snage koncentrisale samo na jedan najvažniji zadatak. Otuda po pravilu nema potrebe za nekim kampanjama i propisivanjem posebnih takmičenja, jer taj život ne podnosi razne improvizacije, odnosno privremena i nabrzo postavljena rešenja. Drugo su ratne prilike u kojima se sve snage daju na ratne zadatke, gde improvizacija može biti nužna i korisna.

Iz svega se vidi koliko raznovrsnih metoda i sredstava stoji na raspoloženju onima koji su pozvani da vrše u vojsci vaspitni posao. To je čitav sistem određenih postupaka, koji se svi međusobno prepliću, dopunjavaju i prema raznim potrebama, okolnostima i osobinama vaspitanika — različito kombinuju. Na njih je mogućno i potrebno ukazati, ali je nemogućno propisati kada i kako ih u svakoj novoj prilici treba koristiti. To zavisi od naučne spreme i iskustva svakog starešine, od njegovog temperamenta, okolnosti u kojima se živi i ljudi koje treba vaspitati.

Međutim, osnovno je da svaki starešina — vaspitač, razume se uz posedovanje ličnih vrlina, ostvari najvažnije uslove i načela u vaspitanju i da bude uvek u stanju da

u odnosu na pojedine ljude i prema cilju razvijanja pojedinih vrlina — primenjuje u što većem izboru poznate metode i sredstva o kojima smo govorili. U tome pogledu se često i greši. Dosta starešina pridržava se jednog ili dva načela, a ostala zapostavlja. Neki se, naprimjer, dobro koriste metodom uveravanja i ličnog primera, a ne poznaju dobro svoje ljude i ne razvijaju njihovu aktivnost, ili se suviše služe kaznama, a malo nagrađuju i pohvaljuju. Drugi opet jedno vreme pravilno postupaju prema ljudima, a drugom prilikom su kruti, nepoverljivi i nedosledni. Takve starešine nemaju u vaspitnom radu postupnosti, određenosti i doslednosti.

Nesistematičnost u vaspitanju dolazi i zbog nepostojanja jednog plana, šta raditi u određenom momentu, na koje ljude i kako uticati i koje osobine naročito kod njih razvijati. To bi trebalo izgraditi slično kako to činimo u političkom objašnjavanju jednog pitanja. Da bi se to postiglo važno je znati njihove slabosti i maće, pa onda staviti sebi u zadatak koje vrline u prvom redu treba kod njih razvijati. Pošto se jasno odredi cilj koji treba za određeno vreme ostvariti — onda se opredeljuju snage, metodi i materijalna sredstva za to. Teškoća je baš u tome što za to nisu dovoljna predavanja, nego treba odrediti i onome koji izvodi vojnu vežbu ili drži politički čas, kako na tim časovima da utiče, naprimjer, na vaspitanje hrabrosti, kako da se to postigne kroz zabavno veče i u razgovoru, na raportu itd. Pre svega je važno uputiti i usmjeriti starešinu kako individualno da radi sa pojedincem, šta u tome pogledu treba da čini sekretar osnovne organizacije, a šta četni starešina, šta tražiti da učini partiski, a šta vojni kolektiv. To bi trebalo da bude onaj nepisani program moralnog vaspitanja koji bi se ostvarivao svakom zgodnom prilikom.

Razume se da je neophodno da se u vezi sa ovim osiguraju i odgovarajuća materijalna sredstva i da se što

raznovrsnijim načinima — preko razgovora, filma, čitanja odlomaka i pesama, preko radio emisija, usmenih novina i drugim — sprovodi moralno vaspitanje.

U celokupnom vaspitnom radu naročito je važno biti dosledan u svojim postupcima i odnosima. Nedoslednost je najveća slabost jednog vaspitača, jer ona upropošćuje sve njegove napore. Nema goreg za starešinu nego da danas postupa na jedan a sutra na drugi način, jednom prilikom je prestrog, a drugom preblag, neko vreme odvojen od ljudi, a drugiput je familijaran s njima. Takvom vaspitaču neće pomoći ni rad ni naobrazba. On će zbog svoje nedoslednosti postići male uspehe. Zato treba stalno kontrolisati sebe u radu i brzo otklanjati ovakve slabosti.

Samo sistematski i dosledan vaspitni rad starešina može dovesti do uspeha. Rezultate toga rada često nije mogućno odmah sagledati, jer je to stalan i dugotrajan proces. U tome radu treba puno strpljenja i upornosti, jer se on razlikuje od obučavanja, u kome posle nekog vremena možemo proveriti da li su ljudi usvojili znanja koja su im pružana. Ali, iako se znanje relativno brzo stiče, ono se menja i dopunjuje novim, a moralne vrline ostaju trajnija i vrednija tekovina. Međutim, može se i potrebno je proveravati rezultate moralnog vaspitanja, tim pre što se u vojsci najvećim delom produžuje vaspitanje ljudi odraslih u građanstvu i razvijaju neke specifične vojničke vrline. Te rezultate treba posmatrati kroz dnevni rad i zalaganje ljudi, kroz njihove međusobne odnose, kroz ponašanje u jedinici i izvan nje. No, oni će najbolje moći da se ocene ako se ljudi dovedu u situaciju da samostalno po svojoj odluci izvrše neki zadatak, ako se stave u težu situaciju i prisile da ispolje sve svoje osobine. To će otkrивati sve nove potrebe za daljim usmeravanjem vaspitnih napora u radu s ljudima.

Zaključak

Neosporno je da moralno vaspitanje dobija sve veći značaj u svim vojskama i da je ono odigralo ogromnu ulogu u vaspitanju naših jedinica u prošlom ratu i posle njega. Nema sumnje, da sve starešine uočavaju nje-govu važnost i za budući rad i da već čine napore da se u taj rad unese više naučnih iskustava, sistema i plana, jer će tek tada moći da se dalje razvijaju bogata iskustva koja imamo u izgradnji socijalističkog morala u Armiji.

Razvijanje rada na moralnom vaspitanju značiće ujedno proširivanje sadržine celokupnog rada na vojnoj obuci i u političkom i prosvetnom obrazovanju. To će biti prvenstveno zbog toga što je moralno vaspitanje ustvari jedna strana toga rada u vojsci, koja, sa obučavanjem i obrazovanjem čini neodvojivu celinu i samo utka-na u taj rad može dati željene rezultate. Ali moralno vaspitanje ne sme zbog toga biti zapostavljeni, jer ono ima i svoje bliže ciljeve i specifične metode i sredstva kojima se sprovodi.

Sve starešine u ovom radu imaju danas odlučujuću ulogu, veću nego što su imale u prošlom ratu, kada je, zbog karaktera stvaranja jedinica i u uslovima revolucio-narnog rata, ta uloga bila deljena sa ulogom organizacije komunista i političkih komesara u vojsci. Zbog toga se starešine moraju više osposobljavati proširujući svoje obrazovanje i kulturu, naročito svoju pedagošku spremu i znanje. Proučavanje opšte i vojne pedagogije i psiholo-gije biće od velike koristi.

Za sprovođenje dobro postavljenog moralnog vaspitanja u vojsci, nužne su mnoge praktične radnje kojima bi se taj rad konkretizovao. Najlakše je to rešiti posebnim časovima, ali kroz njih se najmanje uspeva, već vaspitanje vojničkih vrlina treba sprovoditi i kroz obuku, kroz

smotru i raporte, kroz razgovore, putem raznih sastanaka i seminara, gde bi se obrađivala iskustva najboljih vaspitača. Treba se više poslužiti i filmom, čitanjem literature i narodnih pesama i iznošenjem primera o likovima heroja i junaka iz prošlog rata. Teškoća je baš u tome. Treba sve ovo pretvoriti u svoj stil i metod rada s ljudima. Bez toga bi se sav ovaj rad mogao pretvoriti u moralisanje i frazu koji često deluju u suprotnom pravcu. Dobro je učinjeno u nekim jedinicama koje su, pored postavljenog nacrta, šta, i kako raditi u moralnom vaspitanju, proveravale koliko pojedini trupni starešina poznaje svoje vojnike, kako drži raporte i smotre, zatim su organizovale niz predavanja za starešine koja su održali stručni pedagoški radnici. Niz ovih i drugih praktičnih radnji nužne su da bi se postizali određeni rezultati u izgradnji socijalističkog morala u našoj Armiji, koji je bio i ostaje temelj njene borbene moći.

S A D R Ž A J

	Str.
Umjesto predgovora	3
Predgovor	5

PRVA GLAVA

Armija i moral	7
O izgradnji moralnog faktora u vojskama	7
Karakter moralnog i političkog vaspitanja u JNA	17

DRUGA GLAVA

Ciljevi vaspitanja	24
Patriotizam	25
Hrabrost	31
✓ Disciplina	39
Revolucionarnost	46
Drugarstvo	50
Dostojanstvo i čast	54
Istinoljublje, poštenje i skromnost	58
Upornost i nepokolebljivost	60
Tačnost, urednost i kulturno ponašanje	63

TREĆA GLAVA

Metodi i sredstva	66
✓ Starešine, organizacije komunista i vojni kolektiv	66
Upoznavanje ljudi	67
Poverenje u ljude	75
Razvijanje aktivnosti i inicijative ljudi ✓	78
Uveravanje	82
Lični primer i upoređivanje	85
Nagrade i pohvale	88
Kazne	90
Doslednost i sistematičnost u vaspitnom radu	92
Zaključak	94

Naslovnu stranu izradio
Ljubomir Ristović

Jezični redaktor
Miodrag Živanović

Odgovorni korektori:
* *Vojislav Vučić*
    i
Miodrag Vrbica

-18.77

țigări și găvană

CENA 80 DIN.